Эхэ найхан чөтагаа эб хамта мандуулая!

БУРЯАД ҮНЭН

1921 оной декабриин 21-нээ гарана

Бүгэдэ арадай газетэ

1995 ИЮЛЬ 11
Зупай дунда хара морин нарын 14
ВТОРНИК
гарагай 3
№ 126 (19220)
Газетын сэн
Хэлсээтэ сэн

Редакторай булан

НАЙНДЭРЭЙ ҮНГЭРӨӨД БАЙХАДА...

2

Манай арадай түүхэ, үнгэрһэн сагынь [illegible], нимэ байгаа гээд өдөдото дээрэнь [illegible]ромаар материальна гэршэ-баялиг[illegible] хэр элбэг гээшэб? Энээн тухай [illegible] ондоогоор, элдэбэр хэлэжэ болох[illegible] аабза. Бүри залуу, гүлмэр яба[illegible], Баруун Европо гү, али Америкэ[illegible] шанай газар дээрэ эртэ урдын [illegible]муд, хэрэмүүд, ордонгууд, һүмэ[illegible], бусад барилганууд хомор гээд [illegible]рогшо бэлэйбдн. Иигээд гансата [illegible] бодоод үзэхэдэ, тиимэрхүүшье [illegible] болоо юм аабза.

[illegible]гоор бүхы Буряад орон соогуур [illegible] байһан 47 дасангуудай олон[illegible]ндаргагданханшье һаань, тэндэ [illegible] үнэ ехэтэй номуудай гала дай[illegible] хамхуул үбһэн мэтэгэр хиндэжэ һа[illegible]ье һаань, ондоошье бүхэдэлхэйн уд[illegible]нартай юумэнэй үгы болоошье [illegible], сөбэр бэшэ гартай зоной альган[illegible]лдаашье һаань, эрдэм ехэтэй, ша[illegible]ри бэлигээр түгэс зониие олоор хю[illegible], хүйтэн сэдэг түөндэ хосорогоо[illegible] һаань, бүхэли арадай хэдэн мянган [illegible]соо бии болгоһон материальна бая[illegible]нь һэегүйгөөр үгы болошохо гэжэ [illegible] юм?

Тиимэһээ нимэ гадаада талын юумэн[illegible]анхаралаа хандуулангүй, гон һай[illegible]р бодоод үзөө һаа, ямаршье арадай [illegible], үнгэрһэн сагай гэршэнүүд хаа[illegible]гүй, илангаяа тус арадай хамтынь [illegible]ан бодол сөо бии байдаг юм байна [illegible]ойлгохоор болодог. Энэ арсашагүй [illegible]

Тиигээдшье арад түмэнэй түүхэ гээ[illegible]гансад үнгэрһэн сагта, холын холо [illegible] бүриллдэдэг юм гэжэ бahал хэлэ[illegible]аргагүй. Арадай түүхэ мүнөө саг[illegible]—бүхэ[illegible] бahал һабагшатан бүриллдэнэ, [illegible]абана ха юм. Иимэрхүү хэмжээ[illegible]эр харахада, республика соомнай [illegible] хоног соо үргэлжэлэн һайндэр [illegible] горитой удха шанартай байна. [illegible] тон ехэ удха шанартай үйлэ хэ[illegible] нигээд хандаагүндэ аргагүй юм ааб[illegible]

[illegible]бан жэлэй саана тус хэрэг эхиеэ [illegible] А. М. [illegible] нан. Тиихэдэ һайндэрэй түгэсхэлдэ [illegible] түригдэһэн зон эхи табиһан бай[illegible] гээд һануулая. Буряад Республикын [illegible]хөөлшодой холбоон, тэрэнэй түө[illegible]ргаш, поэг Б. С. Дугаров, орлог[illegible] зохеолшо Ц. Р. Галанов бо[illegible] бусдай оролдолгын, эдэбхинн [illegible] Эрхүүгэй областнин Ангар мү[illegible]ледэ оршодог Хадаахан нютаг[illegible]ын наадан-һайндэр болоод, [illegible] Буряадуудай үндэһэн соёлой эб[illegible] тэрэнэй президент Д.Н. Д. Дуга[illegible] Д. Б. Б[illegible]нд-президент Б. Д. Баяртуев [illegible] бусдай ашаар Гэсэрэй туг на[illegible] Улаан-Удэ хотын Соведүүдэй [illegible] дамжан, Ярууна гараад, [illegible] Бада, Хөлгодо үгтуулһаар, [illegible]кан, Ага гараад. Һөөргөө [illegible]ар-Шэбэртэ, Бэшүүртэ, Сэ[illegible]ань Кабанск, Түнхэн, Аха[illegible]д, Улаан-Удэдөө бусаба ха

[illegible] түүхэдэ элдэб юумэн ушарһан [illegible]абза. Зүгөөр мүнөө одоол арад [illegible] ямаршье һэмэг түрүүлэнгүй[illegible]аба хаш. Нэн түрүүн үнгэрһэн [illegible] тол удхань, шанарынь энэл [illegible] Тиимэһээ мүнөөнэй шууяатай [illegible]аараа анхарал татадаг дуушадаа[illegible]ар үльгэршэд-гэсэршэдые шаг[illegible]ужарлан, омогорхон һуудаг бо[illegible] зон гүдэ? Иимэ саг ерэһэй [illegible]нахаһаа ондоо юун байха бэлэй. [illegible] 1000 жэлэй ойн һайндэрэй [illegible] үшөө юун гэхэ байнабши гэхэ[illegible] хадаа үшэн дээрээ бүгэдэ Ро[illegible]атай һайн болохо байгаа. [illegible] Гүрэнэй Дүүмэдэ болоод Пра[illegible]вада болоһон үйлэ хэрэгүүд [illegible] үйлэ хэрэгүүд [illegible]ой ойдо зорю[illegible] ямаршье һэмэг түрүүлэнгүй[illegible]аба хаш. Нэн түрүүн үнгэрһэн [illegible] тол удхань, шанарынь энэл [illegible] Тиимэһээ мүнөө шууяатай [illegible]аараа анхарал татадаг дуушадаа[illegible]ар үльгэршэд-гэсэршэдые шаг[illegible]ужарлан, омогорхон һуудаг бо[illegible] зон гүдэ? Иимэ саг ерэһэй [illegible]нахаһаа ондоо юун байха бэлэй. [illegible] 1000 жэлэй ойн һайндэрэй [illegible] үшөө юун гэхэ байнабши гэхэ[illegible] хадаа үшэн дээрээ бүгэдэ Ро[illegible]атай һайндэр болохо байгаа. [illegible] Гүрэнэй Дүүмэдэ болоод Пра[illegible]вада болоһон үйлэ хэрэгүүд [illegible] үйлэ хэрэгүүд [illegible]ой ойдо зорю[illegible]

[illegible] нютаг нютагай ёһо заншал[illegible]рондо багаханшье һаа, ил[illegible]харагдажа байгаашье һаань, [illegible] бүлэдаа гол түлэбөөрөө топ [illegible] бүхэли арадэдэ гээд бул[illegible] ёһотойёдо. Энээндэ юунэй [illegible] бэлэй? Юрэл эдэ олон [illegible] маанадые нэгэдүүлхэ та[illegible] байһан нэгэл арга — хэлэмнай [illegible]най, доромжолуулданхай [illegible]

байгаа гүб даа. Ондоогоор энэ гэмэ юумэнэй хэгдэһэн тухай хэлэжэ шадахагүйёдэ.

Баруун, зүүн, хори, хонгоодор, сонгоол, сартуул, эхирит, булагат гэхэ мэтээр өөнэдыгөө амяарлажа, хубааржа, хэндэшье хэрэгтэй хана хоорондоо бодхожо, бэ бэедээ өөдэрхэжэ, дээрэлхэжэ байгаабди гэбэл, огто алдуу болохогүй юм. Энэ үшөө отоглон байха ye сагай мунхаг һанал бодолһоо, үзэлһөө арадаа сүлөөлхэ талаар тон ехэ ажал яоуулагдаха зэргэтэй болоно.

Эндэ нэн түрүүн Бүгэдэ буряадуудай үндэһэн соёлой эолэл, театрнууд, зохёохы холбоонууд, радио болон телехаралга, Соёлой болоод Эрдэм һуралсалай министерствэнүүд, нютаг нютагуудай зоной эблэл болон нэгэдэлнүүд, һонинууд, илангаяа манай «Буряад үнэн» онсо үүргэтэй, уялгатай гээд онсолмоор.

Энэ ушарта «Гэсэр» хадаа бүхы буряадуудые нэгэн бүхэли болгоходо, тэдэнэрые монголнуудтай нэгэдүүлхэдэ нүлөөлхэ тон ашаг үрэ ехэтэй зэбсэг гээд онсолмоор байна. Тиихэдээ «Гэсэр» хадаа буряад арадай хамтынь [illegible]оун ухаан бодолой, бэлигэйнь, шадабариинь дүн болоно ха юм.

Тиимэһээ энэ эрдэнэ зэндэмэни мүнөөнэй үндэ сагта түшэглэһэмнай, тэрэнээ одоол бодото үндэртэ бодхоон гаргажа, һайндэрыень тэмдэглэһэмнай дэмоэрэлтэйшье, аша туһа ехэтэйшье хэрэг болоно гэхэдэ, багаханшье алдуу гарахагүй юм.

Саашань үшөө тэмдэглэхэдэ, Гэсэр Богдодо хабаатай дурасхаалта олон газарнуудай, һүлдэ тэмдэгүүдэй бии болоһоннинь тус һайндэрэн гол хажуунуудаань нэгэн болоно гээд онсолмоор. Юуб гэхэдэ, зоной ошоод һүгэдэхэ, арад, зон лингоо хубн заяан тулай бодоод үзэхэ, һүзэглэхэ, буряад угсаатаннгаа оюун өөлгээр омогорхохо, «нэрэгүй нэхытэ» бэшээди гээд ойлгохо байна бшуу.

Саашадаа Гэсэрэй бууса дээрэ хэрэгтэй барилганууд бодхоогдожо, зоной онсо һонирхол татадаг газар болохол бэшэ гү? Болохол байха. Юуб гэхэдэ, Гэсэр хаанай түбхинэһэн бууса бии болоо хадань, тэрээндэ хабаатай юумэн нэгэ газарта суглуулагдаха байгаа юм ааб даа. Тиигэ һаань, одоол һайн байха һэн гэжэ һанахаар агша.

Гадна Гэсэрэй хүшөө табиха газар тодорхойлогдо хадаа тэрэнь бодхоогдохол юм бээзэ. Зүгөөр эндэ олонитэ, эрхэтэн зон эдэбхи гаргаха ойлоно. Тиихэдэнь нүлөөлхэ хүсэн хадаа дээрэ дурсагдатша гүрэнэй, нинтын болоод бусад эмхинүүд, эмхи зурганууд болоно гээшэ аабза даа. Республика соомнай олоор баригдажа байһан субарганууд, дасангуудай, дугаргуудай хажууда Гэсэргэ хабаатай хүшөөнүүд болоод сэргэнүүд бahал өөр өөрый удха шанартай.

Сагай хүндэшье һаань, мүнгэ танганай дутаашье һаань, Гэсэрэй һайндэрэй тон ехэ бэлэдхэл хэгдэг гээд онсолоё. Тиигэжэ июниин 30-най, июлиин 1, 2-ой үдэрнүүд нилээн һонирхолтойгоор үнгэржэ, зон хужарлаа, баясаа, һаиндэрлөө. Хотын үйлсэ, талмайнуудта, театрнууд соо, иплодром дээрэ эдэ бүгэдэ айхабгар тодоор үзэгдөө, хара даа гээшэ ааб даа.

Энэ ушарта «Гэсэр» үльгэрэй гол удхань, зоной ухаан бодолдо гол нүлөө үзүүлдэг гүн удхань болоно дээрээ харагдаһан, тодорһоннинь онсо удха шанартай гэжэ һанагдана. Юуб гэхэдэ, «Гэсэр» хадаа эрхэ сүлөөтэй түлөө тэмсэл, тэрэнээ хамгаалга, хара сагаан хоёрол, муу һайн хоёрэй, гэрэл харанхы хоёрэй тэмсэл харуулһан, арад зоной һаин һайхан, даян дажаргүй, муу һанаангүй, эб эеын үе сагта ошохоёр эрмэлэзныень зурагдаһан зохёол мүн. Тиимэһээ тэдэ үдэриүүдтэ нэгэ эрдэмтэнэй хэлэһэн үгэнүүд ухаандамны гансата ороодхёо.

«Нухаад! Гэсэрэй һайндэрэй дүтэлхэдэ, шанга һалхин буугаад, бог шороемшаг, муу һанааемлаг таһа үлсэгээ, удаань айхабтар ехэ борөо орожо, дайда дэлхэлемнай маһайшатарнь угаагаа, тиигэһээр газар хүдэлжэ, Гэсэр баатарай дээдэ замолһаа бууһанай тэмдэг үгтөө»,—гээд, тэрэ нүхэрни нюдэнэйнтөө шэл зahасагаан байгаа һэн.

Магад, үнэхөөрөөшье, орон дэлхэйн заяаша сабдагууд энэ ушарта мэдээгээ үгөө юм гү даа? Одоо хэн мэдэбэ? Хуушан шүтөөнүүдээ, ёһо заншалнуудаа һэргээжэ байнан мүнөө сагта гайхал түрүүлһэн юумэн юун байха һэм даа?

Нэгэ үгөөр онсолон хэлэхэдэ, Гэсэрэй һайндэр Буряад Республикын нинтын ажабайдалда онсо һонирхол татаһан горитой үйлэ хэрэг болобо гээшэ. Тиимэһээ саашадаа арадаймнай энэ баатар һайн һанаанай, сагаан сэдьхэлэй, сэсэн ухаанай, энэрхэл дуранай бодото жэшээ болон байг лэ! Тэрэ холыг мунхаг сагта һайн һайханай түлөө һаналаа табижа, тэмсэжэ ябаһаниинь һайшаалтай байхаһаа гадна мүнөө сагай хүндэ байдалай бэрхэшээлнүүдые дабаха хүсэ бидэнэртэ нэмээхэл байна бшуу.

Гэсэр хаан Буряад орондоо амгалан морилжо, арадайнгаа һанаанда хэтэдээ үлэг лэ гэхэһээ ондоо юу байхаб даа?

Ц. ЦЫРЕНДОРЖИЕВ.

ПРАВИТЕЛЬСТВЫН ХҮДЭЛМЭРИИН ДОЛООН ХОНОГ

Республикадамнай айхабтар ехэ удха шанартай ушар хэрэгээр хүдэлмэриин долоон хоног эхилбэ. «Россин Федерациин гүрэнэй засагай болон Буряад Республикын гүрэнэй засагай зургаануудай хоорондохи хэрэгүүдые эрхилэлгые, эрхэ түлөөлэгнүүдые амяарлалга тухай» Договорто июлиин 11-дэ гар табигдахаар хараалагдана. Буряад Республикын Президент— Правительствын Түрүүлэгшэ Л. В. Потапов, Буряад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ М. И. Семенов, Буряад Республикын Конституционно Сүүдэй түрүүлэгшэ О. В. Хышыктуев, республикын Арадай Хуралай Улаасхоорондын ба нютагуудай холбоонуудай, үндэһэн асуудалнуудай, нинтын эмхинүүдэй болон шажан мүргэлэй эмхинүүдэй хэрэгүүдэй талаар комитедэй түрүүлэгшын орлогшо Д. Д. Сундаров гэгшэдһээ бүридэһэн манай республикын делегаци үнгэрэгшэ амаралтын үдэр Москва ошохоёо ниидэбэ. Буряад Республикын Правительствын Түрүүлэгшын орлогшонор А. Н. Жильцов, Ю. Н. Цыбиков гэгшэд нислэл хотодо делегациин бүридэлдэ орохо юм.

Россин Гүрэнэй стандартын комисси гарагай хоёрто Улаан-Үдэдэ хүдэлмэрээ эхилбэ. Энэнь нинтэ республиканска хэмжээ ябуулгануудай тоодо ороно. Дүрбэн үдэрэй туршада хэгдэхэ хүдэлмэриин дүнгүүдэр эдэ хоолой зуйлнүүдэй шанарые шалгаха Буряадай түбэй аша туһые сертификацилха зургаануудые үнэмшэлгэдэ абаха хэмжээнүүд баталагдахаар хараалагдана.

Социальна хамгаалалгын таһагуудай мэргэжэлтэдэй аймагууд хоорондын хоёр үдэрэй семинар июлиин 13-да Хяагта хотодо нээгдэхэ. Гэр бүлын болон үхибүүнэй асуудалнууд тэрээн дээрэ зүбшэн хэлсэгдэхэ.

Буряад Республикын Правительствын Түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо **М. А. Спасов** энэ долоон хоногто хоёр оперативна штабай, тусхайлбал, һүнэй, һүнэй зуйлөөр буйлуулагдадаг сагаан эдеэнэй комплексын асуудалнуудаар июлиин 11-дэ, малай тэжээл бэлдэхэ ба ургаса хуряалгада бэлдэхэ асуудалнуудаар оперативна штабай заседание июлиин 14-дэ үнгэрэхэ байна.

Буряад Республикын Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо А. Н. Жильцовой хүтэлбэрилдэг министерствэнүүд, албан зургаанууд, «Республикын газар дээрэ тоосоонуудые эмхидхэлгын саг зуурын гуримай», мүн экономикодо шэнэ дэлгүүрэй харилсаануудта таараһан һалбари һалбариин тусхай зорилготой хараа шэглэлнүүдые бэлдэлгын методикын проектнүүдые зохёохо хүдэлмэреэ үргэлжэлүүлхэ юм.

Буряад Республикын Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо **Л. Ч. Нимаевагай** ударидагаг министерствэнүүд болон албан зургаанууд «Гэсэрэй нааданууд-95» гэжэ уласхоорондын фольклорно фестивалиин дүнгүүдые согсолхо, «Илалта» гэжэ комплексно программын дүнгүүдые хаража үзэхэ, зөлуушуулай программануудые дэмжэлгын бюджедһээ гадуурхи жаса тухай асуудалые Правительствын эмжээтэ заседани дээрэ хаража үзэлгые бэлдэжэ эхилхэ байна. Зунай элүүржүүлгын эмхи зургаануудта ариг сэбэрые сахилгын хүдэлмэри үргэлжэлүүлэгдэхэ.

Буряад Республикын Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо **Л. П. Табалаевай** толгойлдог министерствэнүүд, албан зургаанууд предприятинуудые, һуурри тосхонуудые үбэлжэлгэдэ бэлдэлгэдэ хабаатай ажалаа ябуулхаһаа гадна, Хойто-Муйын тоннелиин барилга дээрэ аюулгүйе сахилгын хүдэлмэри бэелүүлхэ, мүн бусад шухала хэрэгүүдые түсэблэхэ юм байна.

Буряад Республикын Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо **Н. А. Астаненко** зөөри эрхилэлгын комитедүүдэй түрүүлэгшэнэрэй нютагууд хоорондын зүблоондэ хабаадаха. Тус зүблөөн энэ неделидэ Хабаровск хотодо үнгэргэдэхэ юм. Тэрэнэй толгойлдог министерствэнүүд албан зургаанууд, эд хэрэглэгшэдэй эрхэнүүдые хамгаалгада хабаатай хүдэлмэреэ үргэлжэлүүлхэ.

Буряад Республикын Президентын ба Правительствын хэблэлэй албан.

СЭНГҮҮД НЭМЭГДЭБЭ

1. Буряад Республикын Министрнүүдэй Соведэй 1994 оной январиин 19-дэ абаһан 13-дахи дугаарай тогтоолой 7-дохи пунктай зохилдуулан, түмэр харгыгаар ашаа зоохэ сэнгэй дээшэлһэн, мүн Россин түбэй банкын урьһаламжа хэрэглэһэнэй түлөө түлбэриин нэмэһэн ушараар зууршалагшадай хангалга-наймаалгынгаа түлөө бүтээн гаргадаг предприятинуудай худалдадаг сэнһээ дээшэнь нэмэхэ дээдэ эргүүн хэмжүүрые Буряад Республикын Экономикын министерствын дэргэдэхи сэнгүүдэй талаар комитет 1995 оной июлиин 4-һоо тогтоообо:

Улаан-Үдэ хотодо — 62 процент хүрэтэр

Хойто зүгэй болон тэрээндэ хабаатай районуудта бусад хүдөөгэй районуудта — 72 процент хүрэтэр

Хойто зүгэй болон тэрээндэ хабаатай районуудта — 78 процент хүрэтэр

2. Дээрэ бэшэгдэһэнэй гуримаар бүтээн гаргадаг предприятинуудайхиһаа акционернэ «Молпромсервис» бүлгэмэйхидэй хангалга-наймаалгын түлөө сэн нэмэхэ эгээ ехэ хэмынь:

Нютагай үйлэдбэриин малай тоһо, сыр худалдахадаа — 20 процент хүрэтэр

Республикаһаа гадуур абтаһан тоһо, сыр худалдахадаа — 50 процент хүрэтэр

3. Буряад Республикын Экономикын министерствын дэргэдэхи сэнгүүдэй талаар комитедэй 1994 оной декабриин 30-най бэшэгээр тогтоогдоһон хангалга-наймаалгын түлөө нэмээгдэхэ эгээл ехэ хэмынь хүсэгүй болоо гэжэ тоолохо.

В. КАРПУХОВ,
Буряад Республикын Экономикын министерствын сэнгүүдэй талаар комитедэй түрүүлэгшэ.

Үдэрэй үзэгдэлнүүд

ШҮТӨӨД БУСАХА ГЭҺЭМНИ...

Бурхандаа шүтэдэг, зальбардаг, һүзэглэдэг хүнүүд дасангуудай хэды олоор нэгэджэ байгаашье һаань, Россин Буддын шажантанай түб болохо Ивалгын дасан тээшэ мүнөөшье болотор олоороо субарһаар зандаа. Тэрэншье гайхалгүй юм бээзэ. Бурхандa мүргэжэ, нүгэлөө арилгахаяа, үбшэ хабшанһаа һэргылхэеэ, адиста хүртэхээ һүзэгшэд нишэ яарана бшуу.

Гэр бүлынгөө дутын хүнүүдые алдаһан, эхэ, эсэгынгээ аха, эгэшэнэрэйнгээ, дүүнэрэйнгээ хойто түрэлөө түргэнөөр олохын, нүгшэһэнэй юрөөл уншуулхын, мүнөө мэндэ ябаһан гэртэхинэйнгээ, үхи хүүгэдэйнгөө, аша гушанарайнгаа түлөө, ажана тэнюун ажаһуухын, амгалан тайбан байхын түлөө уншалга хүүлэжэ, сахюусанда эдеэнэй табаг түхеэржэ асараад, һү, сай, архяар сэржэм үргүүлхэ гэжэ ерэгшэд олон ааб даа.

Үнгэрһэн һарын һүүлшын үдэрнүүдэй нэгэндэ Ивалгын дасанда Буддын шажантанай хамтын суглаанай (суганды) хоёрдохи үдэрөө боложо байхада өөрынгөө хэрэгээр эндэ бahал ерэхэ ушартай болоо һэм.

Амаралтын энэ үдэр ехэ дасан соошье уншалга бahал үнгэргэдөө. Сахюуса хуруулхаяа ерэһэн һүзэгтэн үглөөнэй 8 сагhаа үдэрэй 11 саг болотор уншалгада байлсаха ёһотой юм ааб даа. Энэ сагай үшөө болоодүй байхада, ехэ дасанай уншалга дүүрэжэ, тэндэһээ гараһан зарим ламанар сахюусанай хурагдажа байһан бага дуган тээшэ шэглэбэ. Эндэ ерэһэн хэдэн залуу ламанар бурхандa мүргөөд, уншалга хэжэ байһан ламада дүтэлжэ, хөөрэлдөө зугаа үүсхэбэ, халуун сай ууба. Уданшьегүй ерэгшэдэй зариманиинь һөөргөө түргэхэн гаражa ошоо. Үлөөшэ хоёрынь уншалгын дүүрэхые хүлеэхэ хэбэртэйнүүд, уншалга хэжэ байһан ламатай суг уншалсажа оробо. Эгээл тэрэ үедэ һүзэгтэнэй асарһан архяар сэржэм үргэлгэ болобо. Тезд удааншье болоогүй байхада, газааһаа ороһон залуу лама эндэ сугларагшадта хандан:

— Зай, иигээд дүүрээ! Тарагты! Хэрэгтнай бүтээ! — гэжэ бадарган шангаар һүхирбэ.

Уншалгын һүүлээр эдеэнэй зүйлөөр хэгдэһэн нангин юумэ һая болотор эндэ сугларагшадта хүртөөдэг байһан ааб даа. Тезд мүнөө саг ондоо боложо, эдэ бүгэдэ хэгдэхэеэшье болижо магадгүй. Минии хажууда һууһан дүшөөд гаран наhанай хоёр эхэнэр «нангин юумэсэ хүртөөхэгүй байба гээшэ гү» гэлдэн һуурибаа бодобо.

Хэрэгээ бүтээхэсэ ерэһэн улад бултадаа гайхалаа баралдан, һууринуудhаа бодожо, аршаан, адиста хүртэхые тэгүүлбэд.

Тэрэшье тэрэ гэлэй. Дасанай хашаагай ехэ үүдэн шадар элдэб юумэ худалдаһан наймаалагшадай олон гээшэнь аргагүй. Эдэнэр юу худалданагүйб даа. Адис хүжэһөө эхилээд, эдеэ хоолой элдэб зүйлнүүд хүрэтэрөө, хубсаһа хунаршье бии. Нюусаар худалдадаг зарим зүйлшье бии хэбэртэй.

Үшөө хоёр үзэгдэл тухай тогтожо хэлэбэл, дасанай хашаагай бэшэ талаарнь харабал, нобшо ноохойдоо одоол дарагдашанхай гэхэдэ, алдуу байхагүй. «Морёо харадаг» газартань орохыншье арагүй. Тиихэдэ дасанай хашаа соо таригдаһан модо, һөөг ямаанда эдюулэгдэжэ, хатажа байнхай. Гороо хэхэдээ, эрьюулдэг томо хүрдэнүүдынь эрьелдэхээешье болинхой, бага хүрдэнүүдынь дутуу болошонхой. Эдэ бүхы дутагдалнуудые тооложо, яажа барахабши.

Эндэхи дасанай залуу ламанарай, олон тоото хубарагуулай сүлөө сагаа һамбаашалжа, ариг сэбэр сахиха талаар һарадаа адагынь нэгэ дахиншье тодорхой хүдэлмэри ябуулдаг болоо һаань, иимэ үзэмнэгүй байдал хүнүүдэй нюдэндэ торохогүй байгаа. Юундэ иигэжэ хэлэнэбши гэхэдэ, уншалгынгаа һүүлээр сүлөөтэй болоһон ламанар, хубарагууд город руул олоороо тэгүүлнэ бшуу.

...Город ошохо ээлжээтэ автобусоо хүлеэжэ байтарнай, бага дасан соо бадарганаар хүхирэгшэ үнөөхи залуу ламамнай хубсаһаяа һэлгэнхэй, шал һогтуу болошонхой, энэшье, тэрэшье хүнүүдтэ дүтэлжэ, хөөрэлдөө зугаа үүсхэхые оролдоно. Һогтуу энэ ламые хараһан олон хүнүүдэй тархида элдэбын бодол түрэһэн байгаа ёһотой. Сахюусанай сэржэмдэшье һогтошоод ябаһынень хэн мэдэбэ даа? Ганса өөрынь лэ һэшхэл шиидхэхэ юм бээзэ. Харин нимэ аягүйшэг ушартай дайралдахадаа, сэдьхэлдэм ехэл хүндэ болоо һэн.

Мүргэлэй нангин газарта ошоод, сэдьхэлээ ханангүй бусаха гээшэ угаа хүшэр байгаа.

Д. ДОНДОКОВ.
Ивалгын аймаг.

ХҮНДЭТЭ НЭРЭ ЗЭРГЭНҮҮД, ХҮНДЭЛЭЛЭЙ ГРАМОТАНУУД

Районэй социально-экономическа хүгжэлтэдэ габьяатай байһанайнь түлөө Буряад Республикын Президент 1995 оной июниин 22-ой Зарлигаар Бэшүүрэй районой ажалшадта Буряад Республикын **хүндэтэ нэрэ зэргэнүүдые** олгобо гэбэл:

«Буряад Республикын хүдөө ажахын габьяата хүдэлмэрилэгшэ»

Ефимов Абрам Леонтьевичто — районой хүдөө ажахын управленийн начальник.

Соковиков Роман Георгиевичто — «Киретское» гэжэ хамтын предприятиин түрүүлэгшэ.

«Буряад Республикын эрдэм һуралсалай габьяата хүдэлмэрилэгшэ»

Петрова Наталья Васильевнада — Бэшүүрэй нэгэдэхи дунда һургуулиин багша.

Тубанов Борис Базаровичта — Бага-Куналейн хүүгэдэй байшангай кружогые хүтэлбэрилэгшэ.

«Буряад Республикын габьяата врач»

Просвирренникова Ольга Григорьевнада — Бэшүүрэй территориальна медицинскэ нэгэдэлэй врач.

«Буряад Республикын соёлой габьяата худэлмэрилэгшэ»

Афанасьева Наталья Николаевнада — районой захиргаанай соёлой таhагай методическа түбые даагша.

Брызгалова Валентина Николаевнада — библиотекын түбэй системын директор.

* * *

Үни удаан саг соо оролдосотойгоор хүдэлмэрилhэнэйнь, нинтын хүдэлмэридэ эдэбхитэйгээр хабаадаhанайнь түлөө Буряад Республикын Президент 1995 оной июниин 22-ой Зарлигаар Бэшүүрэй районой ажалшадые Буряад Республикын **Хүндэлэлэй грамотаар** шагнаба гэбэл:

Алексеева Галина Ивановнае — районой захиргаанай социальна хамгаалгын таhагые даагша.

Гаврилов Андрей Васильевичые — «Электросвязь» гэжэ акционернэ бүлгэмэй Бэшүүрэй филиалай директор.

Гринченко Виктор Николаевичые — Потанинай участково больницын ахамад врач.

Иванова Валентина Иосифовнае — Гушадай дунда һургуулиин багша.

Новокрещенных Светлана Ивановнае — районой захиргаанай финансова таhагай ахамад бухгалтер.

Петров Геннадий Елуповичые — «Колос» гэжэ хизаарлагдаhан харюусалгатай нүхэсэлэй механизатор.

Хлызов Иннокентий Дмитриевичые — «Победа» гэжэ хамтын ажахын тракторно-тарьяан ажалай бригадын бригадир.

* * *

Районой социально-экономическа хүгжэлтэдэ габьяатай байһанайнь түлөө Буряад Республикын Президент 1995 оной июниин 22-ой Зарлигаар Загаранин районой ажалшадта Буряад Республикын **хүндэтэ нэрэ зэргэнүүдые** олгобо гэбэл:

«Буряад Республикын хүдөө ажахын габьяата хүдэлмэрилэгшэ»

Жигалин Юрий Андреевичтэ — үйлэдбэри туршалгын «Курбинское» ажахын директор.

Зайков Виталий Ипатовичта — районой хүдөө ажахын управленийн хүдөө ажахын продукци худалдаха талаар гүрэнэй ахамад инспектор.

«Буряад Республикын габьяата инженер»

Архипов Юрий Петровичто — «Татарский ключ» гэжэ акционернэ бүлгэмэй таhагай начальник.

Попова Нина Анатольевнада — «Новая Бряньсельмаш» гэжэ акционернэ бүлгэмэй цехэй ахамад инженер.

Жамбалов Владимир Жигжитовичтэ — районой захиргаанай гулваагай орлогшо.

«Буряад Республикын эрдэм һуралсалай габьяата хүдэлмэрилэгшэ».

Понушкова Евдокия Григорьевнада — Старобрянска дунда һургуулиин директор.

«Буряад Республикын физическэ культурын габьяата худэлмэрилэгшэ»

Деханов Александр Сергеевичтэ — эдиршүүлэй спортын һургуулиин тренер.

Ивахинов Виталий Лопсоновичто — Шпалозаводской дунда һургуулиин багша.

Автомобильна харгы барилгада габьяатай байһанайнь, үни удаан саг соо оролдосотойгоор хүдэлмэрилhэнэйнь түлөө Буряад Республикын Президент 1995 оной июниин 22-ой Зарлигаар Улаан-Удын оньhожоруулагдамал нүүдэл колоннын бүридэлэй предприятиин директор **Леонов** Петр Андреевичтэ **«Буряад Республикын габьяата барилгашан»** гэhэн хүндэтэ нэрэ зэргэ олгобо.

* * *

Эд хэрэглэгшэдэй кооперацида үни удаан саг соо оролдосотойгоор хүдэлмэрилhэнэйнь түлөө Буряад Республикын Президент 1995 оной июниин 22-ой Зарлигаар Буряадай республикан потребсоюзай правленийн түрүүлэгшын орлогшо **Намсараев** Василий Ванчиковичые Буряад Республикын **Хүндэлэлэй грамотаар** шагнаба.

* * *

Эрдэм шэнжэлэлгын ба үйлэдбэриин талаар габьяатай байһанайнь түлөө Буряад Республикын Президент 1995 оной июниин 22-ой Зарлигаар Россин хүдөө ажахын академийн Сибирийн отделениин Буряадай үрэжэмэсэй станциин директор **Сократова** Эза Георгиевнае Буряад Республикын **Хүндэлэлэй грамотаар** шагнаба.

УНШАГТЫ! ТАНИЛСАГТЫ!

2-дохи нюурта. «Буряад Республикын эрхэтэн байха тухай»—Буряад Республикын Хуулин проект.

3-дахи нюурта. Б. Шойдоков: «Санагын һургуули—эрдэмэй эхин»—дурсалга. М-Ж. Очиров: «Һургаалай хуушан буряад зохёолнууд»—эхин. Түүхын хуудаһануудые ирахада... «Шамиль—дайсан ба герой»—оршуулга.

4-дэхи нюурта. Абай Гэсэрэй һайндэр—Буряад орондо. Д. Дондоков: «Хамтын хүсэн хүсэтэй». Т. Самбялова: «Арад зоной сээжэһээ аман зохёол дэлгэрэг лэ!». Спорт.

Буряад Республикын Хуули **ПРОЕКТ**

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН ЭРХЭТЭН БАЙХА ТУХАЙ

Хүнэй эрхэтэн байха хэрэгтэ болон эрхэ түлөөлэлгэнүүдтэ хабаатайгаар эрхэгэнэй болоод гүрэнэй хоорондохи харилсаануудай хуули та үндэһэ һуринуудые Буряад Республикын Конституцитай тааралдуулагдан, тус Хууляар тодорхойлогдодог. Буряад Республикын эрхэтэн болохо, эрхэтэн байхаяа болихо гурим болон үндэһэ һуринууд элирхэйлэгдэдэг.

БҮЛЭГ 1. ЮРЭНХЫ ГУРИМУУД

Статья 1. Буряад Республикын эрхэтэн байлга.

Буряад Республикын эрхэтэн байлга — Буряад Республикын бээ даа һан байдалай гол хубинуудайнь нэгэн болоно. Буряад Республикын эрхэтэн байлга хадаа хүнэй гүрэн түрэдэ — Буряад Республикада хабаатай байһаниень тодорхойлно, тэдэнэрэй хамтын эрхэнүүдэй, уялгануудай болон харюусалгын бата бүрилдэл болоно, хүнэй нэрэ хүндые, гол эрхэ болон сүлөөнүүдыень баталан мэдэрһэнэй үндэһэн дээрэ бэлүүлэгдэнэ.

Буряад Республикын эрхэтэн байлга Буряад Республикын Конституцыар, энэ Хууляар, Буряад Республикын нормативно-хуулита бусад актнуудаар, Россин Федерацийн эрхэ түлөөлэлгэнүүдэй орщон соо Россин Федерацийн Конституцыар, мөн Россин Федерацийн болоод Буряад Республикын уласхоорондын болон гүрэнүүд хоорондын хэлсээнүүдээр тогдорхойлогдоһон Россин Федерацийн Хуулинуудаар тааралдуулагдадаг.

Буряад Республикада эрхэтэн байлгаһаа хэншье болюулагдадаггүй гү, али эрхэтэн байһанаа һэлгэхэ эрхэнээ хэншье хаһагдадаггүй.

Статья 2. Буряад Республикын эрхэтэн байлгада хабаатай байлга.

Тус Хуулитай тааралдуулан, Буряад Республикын эрхэтэн болоһон хүн Буряад Республикын эрхэтэн болоно. Буряад Республикын эрхэтэн хадаа тэрэл зуура Россин Федерацийн эрхэтэн болоно. Россин Федерацийн бүридэлдэ ородог бусад республикануудай эрхэтэн гэзэ Буряад Республикын эрхэтэн тоологдоггүй.

Россин Федерацийн Хуулинуудтай гү, али Россин Федерацийн болон Буряад Республикын уласхоорондын (гүрэнүүд хоорондын) хэлсээнүүдээр тааралдуулагдан, Буряад Республикын эрхэтэн хариин гүрэнэй эрхэтэн (хоёр дабхар эрхэтэн байлга) байжа болохо.

Тэрэл зуура Буряад Республикын эрхэтэнэй хоёр дабхар эрхэтэн байһанһаа уламжалан, эрхэ болон сүлөөнүүдынь хизаарлагданагүй, федеральна хуулинуудаар, Буряад Республикын хуулинуудаар гү, али Россин Федерацийн уласхоорондын (гүрэнүүд хоорондын) хэлсээнүүдээр ондоо юумэнэй хараалагдаагүй байгаа һаань, харюусалгаһаа сүлөөлнэгүй.

Буряад Республикын дэбисхэр дээрэ түрэһэн, Буряад Республикын эрхэтэдэй эдлэл зөөриие бүридхэлдэ абтадаг зургаануудта бүридхэлдэ абтаһан, элдэб шалгаанууд һаа уламжалан, Буряад Республикаһаа гаража ошоһон Россин Федерацийн эрхэтэн бүхэндэ Буряад Республикын эрхэтэн байха эрхэнь үлөөгдэн, дүүрэнээр мэдэрэгдэдэг.

Буряад Республикаһаа гү, али Россин Федерацийн газа тээ ажаһуужа байһан Буряад Республикын эрхэтэн Буряад Республикын эрхэтэн зандаа үлэдэг.

Статья 3. Хариин эрхэтэдэй болон эрхэтэн бэшэ зоной хуули сёоной байдал

Хариин эрхэтэн гэхэ гү, али хариин ороной эрхэтэн байһанаа гэршэлһэн, Россин Федерацийн эрхэтэн байгаагүй гэхэ гү, али эрхэтэн бэшэ, үгышье һаа, хариин гүрэнэй эрхэтэн байһанаа гэршэлжэ шадаагүй хүн бүхэн, Россин Федерацийн болон Буряад Республикын хуулинуудаар, мөн Россин Федерацийн болон Буряад Республикын уласхоорондын (гүрэнүүд хоорондын) хэлсээнүүдээр хараалагдаһан ушарнуудһаа гадна Буряад Республикын эрхэтэдтэй тэн адли уялгануудтай, харюусалгатай байна, эрхэ болон сүлөөнүүдые эдлэнэ.

Статья 4. Буряад Республикын эрхэтэдэй эрхэ болон түлөөлэлгэнүүдые хамгаалга

Буряад Республикын эрхэтэдэй эрхэнүүдые болон хуулита түлөөлэлгэнүүдые Буряад Республика хамгаална, тэдэнэрэй хаанашье байгаа һаань, харгалзалгаяа тогтооно.

Буряад Республикын ба Россин Федерацийн Конституцинуудтай тааралдуулагдан, Россин Федерацийн газа тээ байһан Буряад Республикын эрхэтэдые хамгаалгын болон харгалзалгын асуудалнууд Россин Федерацийн түлөөлэлгэдэ Буряад Республикын зүгһөө һайн дураар дамжуулагдадаг.

Статья 5. Буряад Республикын эрхэтэн байһанние гэршэлһэн үнэмшэлгэнүүд

Буряад Республикын эрхэтэн байһанние гэршэлһэн үнэмшэлгэнүүд эдэ болоно гэбэл:

1) Россин Федерацийн (СССР-эй) эрхэтэнэй паспорт гү, али тус Хуулинн хүсэндөө ороходонь, саг үргэлжэ хаана ажаһуудаг байһанинень гэршэлэн харуулһан, хэн байһанинень тодорхойлһон ямар нэгэ ондоо үнэмшэлгэ, үгышье һаа. Буряад Республикын эрхэтэн байһанинень гэршэлһэн тусхай тамгатай гү, али хабсаргалгатай үнэмшэлгэ мөн болоно;

2) Россин Федерацийн зуб гээд тоологдодог, Буряад Республикын эрхэтэн байһанине гэршэлэн харуулдаг ямар нэгэ үнэмшэлгэ гү, али түрэһэн тухай гэршэлгэ.

БҮЛЭГ 2. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН ЭРХЭТЭН БОЛОЛГО

Статья 6. Буряад Республикын эрхэтэн бололгын үндэһэ һуури болон гурим.

Буряад Республикын эрхэтэн иигээд болодог:

1) Эрхэтэн гээд мэдэрэгдээ һаань;

2) Эндэ түрэһэн байгаа һаань;

3) Эрхэтэн болгоһоной ашаар;

4) Эрхэтэн байһанинень һэргээһэнэй ашаар;

5) Россин Федерацийн болоод Буряад Республикын уласхоорондын (гүрэнүүд хоорондын) хэлсээнүүдээр хараалагдаһан ушарнуудта.

Россин Федерацийн эрхэтэн бэшэ хүнэй Буряад Республикын эрхэтэн болохоёо һанаа һаань, федеральна хуулинуудаар хараалагдаһан гуримаар Россин Федерацийн эрхэтэн болоһон хойноһ зүбшөөгдэдэг.

Статья 7. Буряад Республикын эрхэтэн байһанинень мэдэрэлгэ.

Тус Хуулийн хүсэндөө ороходо, Буряад Республикын харьяата газар дээрэ саг үргэлжэ ажаһуудаг, Россин Федерацийн бусад республикануудай эрхэтэн бэшэ байһан, Буряад Республикын эрхэтэн болохогүйб гээд бэшэмэлээр мэдүүлэгүй Россин Федерацийн бүхы эрхэтэд Буряад Республикын эрхэтэд гэжэ тоологдодог.

Статья 8. Буряад Республикын эрхэтэд болохо түрэлхидэй үхибүүдэй эрхэтэд байлга.

Түрэһэн үдэртэнь Буряад Республикын эрхэтэд байһан зоной үхибүүн хаанашье гараа һаа, Буряад Республикын эрхэтэн болоно.

Статья 9. Түрэлхидэйнь нэгэнэй Буряад Республикын эрхэтэн байһан үхибүүнэй эрхэтэн байлга.

Үхибүүнэй түрэхэдэ, түрэлхидэйнь нэгэнэй Буряад Республикын эрхэтэн, харин нүгөөдынь эрхэтэн бэшэ байгаа һаань, хаана түрэһэнһөөнь дулдыдангүй, Буряад Республикын эрхэтэн гээд мэдэрэгдэдэг.

Үхибүүнэй түрэхэдэ, түрэлхидэйнь нэгэнэй Буряад Республикын, харин нүгөөдынь Россин Федерацийн бүридэлдэ ородог ондоо республикын эрхэтэн байгаа һаань, тэрэнэй түрэһэн газарһаа дулдыдангүй, түрэлхидэйнь нотариусаар баталагдаһан зүбшөөлэй ёһоор ямар эрхэтэн байһаниньнь тодорхойлогдодог. Нимэ зүбшөөлэй үгы байгаа һаань, Буряад Республикын газар дээрэ түрэһэн үхибүүн Буряад Республикын эрхэтэн болодог.

Статья 10. Түрэлхидэйнь мэдээжэ бэшэ гү, али эрхэтэн бэшэ зоной үхибүүнэй эрхэтэн байлга.

Түрэлхидэйнь мэдээжэ бэшэшье һаа, Буряад Республикын газар дээрэ байһан үхибүүн Буряад Республикын эрхэтэн, гээд тоологдодог. Энэ үхибүүнэй түрэлхидэй, нэгэнэйнь гү, али харгалзалга хэдэг, харуулһалдаг хүнэйнь олдоо һаа, эрхэтэн байһаниинь тус Хуулитай тааралдуулагдан хубилжа болохо.

Түрэлхидэйнь хоюулан эрхэтэн бэшэ байбашье, Буряад Республикын эрхэтэдэй эдлэл зөөриие бүридхэлдэ абадаг зургаануудта бүридхэлдэ абтаһан үхибүүн Буряад Республикын эрхэтэн гээд тоологдодог.

Статья 11. Буряад Республикын эрхэтэн бэшэ түрэлхидэй үхибүүнэй эрхэтэн байлга.

Россин Федерацийн бусад республикануудай эрхэтэд байһан түрэлхидтэй аад, Буряад Республикын харьяата газар дээрэ түрэһэн үхибүүс эдэ республикануудай эрхэтэн гэжэ тоологүй һаань, Буряад Республикын эрхэтэн гэжэ тоологдодог.

Буряад Республикын харьяата газар дээрэ түрэһэн, Буряад Республикын эрхэтэдэй эдлэл зөөриие бүридхэлдэ абадаг зургаануудта бүридхэлдэ абтаһан үхибүүнэй түрэлхидэй Буряад Республикын эрхэтэн бэшэшье һаа, Россин Федерацийн эрхэтэн байгаа һаань, Буряад Республикада саг үргэлжэ ажаһуудаг һаань, тэдэнэй зүбшөөлөөр үхибүүниинь Буряад Республикын эрхэтэн гээд тоологдодог.

Статья 12. Буряад Республикын эрхэтэн болгожо абалга.

Уг гарбалайнгаа, яһанайнгаа, национальностиингаа, социальна байдалайнгаа, эрэ, эмэ байһанайнгаа, ямар эрдэмтэй, хэлэтэй байһанайнгаа, шажан мүргэлдэ хандсынгаа, политическэ хараа бодолнуудайнгаа талаһаа дулдыдангүй, Россин Федерацийн эрхэтэн байһан, 18 наһа гүйсэһэн, һунгаха эрхэтэй, ажамидарха хуулида харшэ бэшэ арга боломжотой хүн тэрэнэй зуушалгын ёһоор Буряад Республикын эрхэтэн болгогдон абтадаг.

Эрхэтэн болохо тухай мэдүүлгэ үгэхын урда тэ гурбан жэл соо саг үргэлжэ Буряад Республикада ажаһуужанинень бодотоор гэршэлһэн документ Буряад Республикын эрхэтэн болгожо абалгын үндэһэн болодог. Сэрэгэй алба хэхээ, аргалуулхаяа, һурахаяа, удаан болзороор командировкодо республикаһаа гадуур ошоо һаа, саг үргэлжэ ажаһуулын болзор таһалдаа гэжэ тоологдодоггүй.

Буряад Республикын эрхэтэн бололгые хүнгэдхэһэн гү, али тус статьягай хоёрдохи хубиин эрилтэнүүдые болюулһан ушарнууд иимэ байха гэбэл:

1) Тус Хуулийн 2-дохи статьягай табадахи хуби соо хараалагдаһан ушарнуудта;

2) Буряад Республикын эрхэтэн үхибүүе үргэжэ абахадаа;

3) Өөрынгөө дураар зөөжэ ерэһэн зон гээд мэдэрэгдээ һаань;

4) Эрдэмэй, техникын болон соёлой талаар үндэр түйлгануудтай, мөн Буряад Республикада ехэ аша тус асарха мэргэжэлтэй байгаа һаань;

5) Буряад Республикын арадай урда аша габьяатай байгаа һаань;

6) Буряад Республикын Хуулинуудаар болоод уласхоорондын (гүрэнүүд хоорондын) хэлсээнүүдээр хараалагдаһан бусад ушарнуудта;

Буряад Республикын эрхэтэн болгожо, бүридхэлдэ абаха гурим эдэ зондо хабаатай гэбэл:

1) һамганайнь гү, али үбгэнэйнь, мөн дүтынь түрэлхидэй нэгэнэй Буряад Республикын эрхэтэн байгаа һаань;

2) түрэхэдэнь, түрэлхидэйнь нэгэн Буряад Республикын эрхэтэн байбашье, 18 наһатай болотороо ондоо гүрэнэй эрхэтэн болоһон байгаашье һаань.

Статья 13. Буряад Республикын эрхэтэн байһанинень һэргээлгэ.

Зоной мэдүүлгын ёһоор, бүридхэлдэ абалгын гурамаар Буряад Республикын эрхэтэн байһанинень эдэ ушарнуудта һэргээдэг гэбэл:

1) Буряад Республикын эрхэтэн байха аад, үргүүлжэ абтаад гү, али харгалзалга, харууһа тогтооһоной шалгаанаар Буряад Республикын эрхэтэн байлгынь болюулагдаһан, 18 наһатай болотоонь түрэлхидэйнь эрхэтэн байлгын хубилһан байгаашье һаань;

2) Урдань Буряад Республикын эрхэтэн байгаа һаань.

Статья 14. Буряад Республикын эрхэтэн болгожо абахаяа болон һэргээхээ арсалга

Буряад Республикын эрхэтэн болгожо абахаяа болон һэргээхээ арсаха гээшэ мэдүүлгэ бариһан хүндэ иимэ ушарнуудта бэелүүлэгдэдэг:

1) Буряад Республикын гү, али Россин Федерацийн Конституцыар хараалагдаһан гүрэнэй байгууламжа хүсэ хэрэглэн унагаахые, Буряад Республикын бүрин бүтэн, нэгэн байхые һандаргахые уряалһан байгаа һаань;

2) гүрэнэй аюулгүйдэ, эрхэтэдэй эрхэнүүдтэ, зоной энхэ эдүүртэ, оюун ухаан бодолдо, хохидод ушаруулмаар хуули бусад ябуулга эрхилээ һаань;

3) Россин Федерацийн болон Буряад Республикын хуулинуудаар гэмнэгдэжэ, эрхэһээ хаһагдаһан, түрмэдэ һуулгагдаһан байгаа һаань;

4) Россин Федерацийн эрхэтэй байһанинень гэршэлһэн документ үгөөгүй һаань;

5) Тус Хуулийн 6-дахи статьягай хоёрдохи хуби соо табигдаһан эрилтэнүүдтэй тааралдахагүй байгаа һаань.

БҮЛЭГ 3. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН ЭРХЭТЭН БАЙЛГЫЕ БОЛЮУЛГА

Статья 15. Буряад Республикын эрхэтэн бэшэ болголгын үндэһэ һуринууд

Буряад Республикын эрхэтэн байлга эдэ ушарнуудта болюулагдадаг гэбэл:

1) Буряад Республикын эрхэтэн бэшэ болоо һаань;

2) Буряад Республикын эрхэтэн байха эрхээ алдаа һаань;

3) Хуулинуудаар хараалагдаһан бусад ушарнуудта.

Статья 16. Буряад Республикын эрхэтэн байлгаяа болюулга.

Буряад Республикын эрхэтэн байлгаяа болюулга нимэ ушарнуудта тохёолдодог гэбэл:

1) Буряад Республикын эрхэтэнэй мэдүүлгэ баряа һаань;

2) Буряад Республикын эрхэтэнэй бүридхэлдэ абалгатайгаар мэдүүлгэ барижа, эрхэтэн бэшэ болохом гээ һаань гү, али түрэлхидэйнь нэгэнэй, һамганайнь гү, али үбгэнэйнь ондоо эрхэтэн, тэрэ тоодо хари гүрэнэй, байгаа һаань, Россин Федерацийнаа болон Буряад Республикаһаа гаража, ондоо тээ ажаһуухаяа ошоо һаань.

Буряад Республикын эрхэтэн байлгаяа болюулха тухай мэдүүлгэ бариһан хүнэй памтарта нимэ ушарнуудай дайралдабалнь:

1) хуулинуудай ёһоор уголовно харюусалгада хабаадуулагдаһан гү, али суудэй шиидхэбэрээр хүсэндөө ороһон гэмнэлгын байгаа һаань;

2) Буряад Республикын урда харюусалгатай, дүүргэгдээгүй уялгануудтай гү, али Буряад Республикын газар дээрэ ажаһуудаг физическэ болон юридическэ нюурнуудай урда эд хэрэгсэлэй талаар харюусалгатай байгаа һаань;

3) сэрэгэй албанда татагдаха тухай мэдээсэл абаһан һаань.

Статья 17. Буряад Республикын эрхэтэн байлгаяа алдалга.

Буряад Республикын эрхэтэн байлгаяа нимэ ушарнуудта алдадаг гэбэл:

1) Шал худал мэдээсэлнүүдые болоод документнүүдые хэрэглэжэ Буряад Республикын эрхэтэн болоһон зоной энэ эрхыень хаһаха тухай шиидхэбэрнин абтахада. Худал мэдээсэлнүүдые болоод документнүүдые хэрэглээ гэһэн баримта сүүдэй гуримаар тодоруулагдадаг. Эрхэтэн байһыень болюулһан тухай шиидхэбэри энэ хүниие харюусалгаһаа сүлөөлдэггүй.

Буряад Республикын эрхэтэн байха эрхын худал аргаар абтаһан тухай мэдэжэ байгаа гээд тодоруулагдаагүй һаань. Буряад Республикын эрхэтэн бэшэ болгогдоһон хүнтэй хамта Буряад Республикын эрхэтэд болоһон һамганиинь, үхибүүдынь болоод бусад зон нимэ хэһээлтэ абадаггүй. Эрхэтэн болгожо абаһанһаа хойшо үнгэрһэн табан жэл соо эрхэтэн бэшэ болгохо тухай шиидхэбэри абтажа болохо;

2) Россин Федерацийн эрхэтэн бэшэ болоо һаань.

БҮЛЭГ 4. ТҮРЭЛХИДЭЙНЬ ЭРХЭТЭН БАЙЛГЫЕ ХУБИЛГАХАДА, ҮРГЭЖЭ АБАХАДА, ХАРГАЛЗАЛГА БОЛОН ТЭДХЭЛГЭ ТОГТООХОДО, ҮХИБҮҮНЭЙ ЭРХЭТЭН БАЙЛГА

Статья 18. Үхибүүнэй эрхэтэн байлгые хубилгалга

14 хүрэтэр наһанай үхибүүнэй эрхэтэн байлга (түрэлхидэйнь эрхэтэн байлгаһаа дулдыдаха.

14-һөө 18 хүрэтэр наһанай үхибүүнэй эрхэтэн байлгые хубилгалга тэрэнэй зүбшөөлһөө дулдыдаха.

Түрэлхидэй эрхэһээ хаһагдаһан түрэлхидэй эрхэтэн байлгын хубилгагдахада, үхибүүнэй эрхэтэн байлга хубилгагдахагүй. Үхибүүнэй эрхэтэн байлгые хубилгахада, түрэлхидэй эрхэһээ хаһагдаһан түрэлхидэй зүбшөөл хэрэгтэй болохогүй.

Статья 19. Худэлхэ шадалгүй хүнэй эрхэтэн байлга

Худэлхэ шадалгүй хүнэй эрхэтэн байлга харгалзалан тэдхэгшын эрхэтэн байлгаһаа дулдыдаха.

Статья 20. Түрэлхидэйнь нэгэнэй Буряад Республикын эрхэтэн болоходо, үхибүүнэй эрхэтэн байлга

Түрэлхидэйнь нэгэнэй Буряад Республикын эрхэтэн болоходо, тэрэнэй зуушалгаар (нүгөөдынь нотариусаар гэршэлэгдэһэн зүбшөөл үгэһэн саарһатай байбал) үхибүүндэ Буряад Республикын эрхэтэн байлга олгогдохо.

Статья 21. Түрэлхидэйнь нэгэнэй Буряад Республикын эрхэтэн байлгын болюулагдахада, үхибүүнэй эрхэтэн байлга

Үхибүүнэй түрэлхидэйнь нэгэнэй Буряад Республикын эрхэтэн байлгын болюулагдаһан, харин нүгөөдынь Буряад Республикын эрхэтэн зандаа үлэбэл, үхибүүнэй Буряад Республикын эрхэтэн байлга хубилгагдахагүй.

Буряад Республикын эрхэтэн байлгаһаа болюулагдаһан түрэлхидэйнь нэгэнэй зуушалгаар (Буряад Республикын эрхэтэн болоһон нүгөөдынь нотариусаар гэршэлэгдэһэн зүбшөөл үгэһэн байбал) үхибүүнэй Буряад Республикын эрхэтэн байлга болюулагдаха (хэрбээ тэрээндэ ондоо гүрэнэй эрхэтэн байлгын олгогдоо һаа).

Статья 22. Ургэжэ абалгын үедэ үхибүүнэй эрхэтэн байлга

Буряад Республикын эрхэтэн бэшэ хүнэй үргэжэ абаһан Буряад Республикын эрхэтэн баһаан үхибүүн Буряад Республикын эрхэтэн байлгаяа үлөөхэ. Хэрбээ үргэжэ абагшадай нэгэнэйнь гү, али хоюуланайнь ондоо гүрэнэй эрхэтэн байбал, тэдэнэй зуушалгаар үргэжэ абтаһан үхибүүнэй Буряад Республикын эрхэтэн байлга болюулагдаха гэбэл: тэрээндэ ондоо гүрэнэй эрхэтэн байлгын олгогдоо һаа.

Үргэжэ абтаһан үхибүүн (Буряад Республикын эрхэтэн бэшэ) удаадахи ушарнуудта Буряад Республикын эрхэтэн болохо:

1) Буряад Республикын эрхэтэд һаань;

2) түрэлхидэйнь нэгэнэй Буряад Республикын эрхэтэн, харин нүгөөдынь эрхэтэн бэшэ һаа;

3) түрэлхидэйнь нэгэнэй Буряад Республикын эрхэтэн, харин нүгөөдынь ондоо гүрэнэй эрхэтэн байбал (хоюуланайнь нотариусаар гэршэлэгдэһэн зүбшөөлтэй һаа).

Статья 23. Үхибүүнэй эрхэтэн байлга болон худэлхэ шадалгүй хүнэй арсалдаата асуудалнууд

Түрэлхидэй болон харгалзалан тэдхэгшэдэй хоорондохи үхибүүнэй эрхэтэн байлга тухай арсалдаата асуудалнуудые сүүд хаража үзэдэг.

БҮЛЭГ 5. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН ЭРХЭТЭН БАЙЛГА ТУХАЙ ХЭРЭГҮҮДЫЕ ЭРХИЛДЭГ БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН ГҮРЭНЭЙ ЗУРГААНУУД БОЛОН ТЭДЭНЭЙ ЭРХЭ ТҮЛӨӨЛЭЛГЭНҮҮД

Статья 24. Буряад Республикын эрхэтэн байлга тухай хэрэгүүдые эрхилдэг Буряад Республикын гүрэнэй зургаануд

Буряад Республикын эрхэтэн байлга тухай хэрэгүүдые эрхилдэг Буряад Республикын гүрэнэй зургаануд гэбэл:

Буряад Республикын президент;

Буряад Республикын дотоодын хэрэгүүдэй министерство;

Буряад Республикын саг үргэлжын түлөөлэлгэнүүд.

Статья 25. Буряад Республикын эрхэтэн байлга тухай хэрэгүүдэй талаар Буряад Республикын Президентын эрхэ түлөөлэлгэнүүд

Буряад Республикын Президент улаадахи асуудалнуудаар шиидхэбэринүүдые абаха гэбэл:

1) Буряад Республикын эрхэтэн байлгада абалга;

2) Буряад Республикын эрхэтэн байлгаһаа болюулга;

3) Тус Хууляар хараалагдаһан ондоошье асуудалнуудаар.

Статья 26. Буряад Республикын эрхэтэн байлга тухай хэрэгүүдэй талаар Буряад Республикын дотоодын хэрэгүүдэй министерствын эрхэ түлөөлэлгэнүүд

Буряад Республикын дотоодын хэрэгүүдэй министерство болон тэрэниие түлөөлһэн зургаануд:

1) Буряад Республикада гү, али тэрээниһээ гадуур ажаһуудаг хүнүүдһээ Буряад Республикын эрхэтэн байлгын асуудалнуудаар мэдүүлгэнүүд болон зуушалгануудые абаха;

2) Буряад Республикын эрхэтэн байлгын асуудалнуудаар мэдүүлгэнүүд болон зуушалгануудые гэршэлһэн баримтануд ба документнүүдые шалгаха;

3) Буряад Республикын эрхэтэн байлгын асуудалнуудаар зуушалгануудые (зохихо документнүүдтэйгээр) Буряад Республикын Президентын Аппарадай болон Правительствын Гүрэнэй — хуулийн управленидэ хаража үзэхыень эльгээхэ;

4) Буряад Республикаһаа гадуур ажаһуудаг Буряад Республикын эрхэтэдые бүридхэлдэ абаха

Буряад Республикын саг үргэлжын түлөөлэлгэтэ эмхинүүд Россин Федерацийн эрхэтэн байлгын асуудалнуудые эрхилдэг гүрэнэй федеральна тусхай зургаануудтай хамта харилсан ажаллаха.

Статья 27. Буряад Республикын эрхэтэн байлга тухай хэрэгүүдэй талаар Буряад Республикын саг үргэлжын түлөөлэлгэтэ эмхинүүдэй эрхэ түлөөлэлгэнүүд

Буряад Республикын саг үргэлжын түлөөлэлгэтэ эмхинүүд:

1) Буряад Республикаһаа гадуур ажаһуудаг хүнүүдһээ Буряад Республикын эрхэтэн байлгын асуудалнуудаар мэдүүлгэнүүд болон зуушалгануудые абаха;

2) Буряад Республикын эрхэтэн байлгын асуудалнуудаар мэдүүлгэнүүд болон зуушалгануудые гэршэлһэн баримтануд ба документнүүдые шалгаха;

3) Буряад Республикын эрхэтэн байлгын асуудалнуудаар зуушалгануудые (зохихо документнүүдтэйгээр) Буряад Республикын Президентын Аппарадай болон Правительствын Гүрэнэй — хуулийн управленидэ хаража үзэхыень эльгээхэ;

4) Буряад Республикын газар дээрэ байһан хүнүүдэй Буряад Республикын эрхэтэн байлгые тодоруулха;

5) мэдүүлгэнүүдэй үндэһөөр Буряад Республикын эрхэтэн байлгые ба болюулгые бүридхэлдэ абаха.

Россин Федерацийн эрхэтэн байлга тухай хэрэгүүдые эрхилдэг гүрэнэй федеральна тусхай зургаануудтай хамта Буряад Республикын дотоодын хэрэгүүдэй министерство Россин Федерацийн эрхэтэн байлга тухай хэрэгүүдые эрхилдэг гүрэнэй федеральна тусхай зургаануудтай харилсан ажаллаха.

Статья 28. Буряад Республикын эрхэтэн байлга тухай хэрэгүүдэй талаар Буряад Республикын Президентын Аппарадай болон Правительствын Гүрэнэй-хуулийн управленийн эрхэ түлөөлэлгэнүүд

Буряад Республикын Президентын Аппарадай болон Правительствын Гүрэнэй-хуулийн управлени:

1) гүрэнэй зургаануудһаа тогтоогдоһон гуримаар ороһон (тус хуулийн 26-дахи болон 27-дохи статьянуудта заагдаһан) Буряад Республикын эрхэтэн байлгын асуудалнуудаар зуушалгануудые болон бэшэшье документнүүдые хаража үзэхэ;

2) Буряад Республикын эрхэтэн байлгын асуудалнуудаар гүрэнэй засагай зургаануудһаа, нютагай өөһэдыгөө хүтэлбэрилгын зургаануудһаа, эрхэтэдһээ документнүүд болон бусад материалнуудые абаха;

3) Буряад Республикын эрхэтэн байлгын асуудалнуудаар зуушалгануудые хаража үзэхэ;

4) Буряад Республикын эрхэтэн байлгын асуудалнуудаар зуушалгануд тухай материалнуудые бэлдэжэ, Буряад Республикын Президентын үзэмжэдэ табиха.

БҮЛЭГ VI. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН ЭРХЭТЭН БАЙЛГА ТУХАЙ ХЭРЭГҮҮДЫЕ ТАЛААР ХЭРЭГ ЭРХИЛЭЛ

Статья 29. Буряад Республикын эрхэтэн байлгын асуудалнуудаар мэдүүлгэнүүд болон зуушалгануудые үзэлгын ба дансалалгын гурим.

Буряад Республикын эрхэтэн байлгын асуудалнуудаар мэдүүлгэнүүд болон зуушалгануд гүрэнэй зургаануудаар (тус Хуулийн 26-дахи ба 27-дохи статьянуудта заагдаһан) үгтэдэг.

Тус Хуулийн V бүлэгтэ заагдаһан гүрэнэй зургаануудта Буряад Республикын эрхэтэн байлгын асуудалнуудыг мэдүүлгэнүүд болон зуушалгануудай үндэһөөр хаража үзэгдэхэ.

Буряад Республикын дотоодын хэрэгүүдэй министерство гү, али мэдүүлгэ баригшын ажаһуудаг газарай дотоодын хэрэгүүдэй тусхай зургаан Буряад Республикын эрхэтэн байлгын асуудалнуудаар мэдүүлгэнүүд ба зуушалгануудай материалнуудые дансалха.

Тус Хуулийн 26-дахи ба 27-дохи статьянуудта заагдаһанай ёһоор гүрэнэй зургаануд ондоо хүнөөр дамжуулагдаһан мэдүүлгэнүүд болон зуушалгануудай (Буряад Республикын эрхэтэн байлга тухай асуудалнуудаар) материалнуудые дансалхадаа, хэр зүбөөр бэшэгдэһэниниень шалгахаһаа гадна нотариусаар гэршэлэгдэжэ, гар табилгатай байһыень хараада абаха.

Буряад Республикын эрхэтэн байлга ба тэрэнине болюулгада зүбшөөлөө үгэһэн тухайгаа мэдүүлгэ бэшэхэ. Энэ документ нотариусаар гэршэлэгдэжэ, гар табигдаһан байха ёһотой.

Россин Федерацийнаа гадуур иимэ документдэ гар табилга тусхай зургаануудаар (тус Хуулийн 27-дохи статьяда заагдаһанай ёһоор) гэршэлэгдэнэн байха.

Хэрбээ мэдүүлгэ баригшын үзэг бэшэг мэдэхэгүй байгаа һаань, тэрэнэй гуйлтаар ондоо хүнөөр гар табюулбал, нотариусаар заатагүй гэршэлэгдэхэ ёһотой. Россин Федерацийнаа гадуур мэдүүлгэ гү, али зуушалга доторхи иимэ бэшэлгэнүүдые тус Хуулийн 27-дохи статьяда заагдаһан зургаануд хэхэ уялгатай.

Буряад Республикын эрхэтэн байлгын асуудалнуудаар дахяад үгтэһэн мэдүүлгэнүүд болон зуушалгануд жэл үнгэрһэн хойно хаража үзэгдэхэ.

Статья 30. Буряад Республикын дэбисхэр дээрэ саг үргэлжэ ажаһуулын болзор.

Тус Хуулийн ороходо үедэ Буряад Республикын дэбисхэр дээрэ саг үргэлжэ ажаһуулгын болзор тоологдохо гэбэл:

1) сэрэгэй болзор (хэрбээ Буряад Республикын дэбисхэр дээрэ сэрэгэй табигдажа, саг үргэлжэ ажаһуулгын болзор 6 һарын үнгэрсэн);

2) Буряад Республикын гадуур һуралсаа (хэрбээ Буряад Республикын дүүргэжэ, саг үргэлжэ ажаһуулгын болзор 6 һарын үнгэрсэн);

Буряад Республикын дэбисхэр дээрэ ажаһуулгын болзор лагдахагүй гэбэл:

1) Уголовно хүртэһэн болзор;

2) командировкодо, аргын газар хэлсээтэ ажаһуулгын зорилгоор.

Статья 31. Буряад Республикын эрхэтэн байлга тухай хэрэгүүдэй талаар нууд.

Буряад Республикын президент Буряад Республикын эрхэтэн байлгын асуудалнуудые болюулгын талаар Зарлиг гаргаан Буряад Республикын эрхэтэн байлга тухай хэрэгүүдэй талаар зуушалгануудые хаража үзэлгын болзор шолуулхада, тус Хуулийн 30-дахи бэри абаха.

Буряад Республикын эрхэтэн болгожо абаха, эрхэтэн байлгаһаа да, Буряад Республикын эрхэтэн бэшэ болгоодоо, Буряад Республикын эрхэтэн байлга тухай хэрэгүүдэй талаар зуушалгануудые гүйцэтгэхэ, тэрэнинь Россин Федерацийнаа гадуур мэдүүлгэ гү, али зуушалга доторхи иимэ бэшэлгэнүүдые тус Хуулийн 27-дохи статьяда заагдаһан зургаануд хэхэ уялгатай.

Буряад Республикын эрхэтэн байлга тухай хэрэгүүдэй талаар зуушалгануудые гүйцэтгэхэ, тэрэнинь Россин Федерацийнаа гадуур мэдүүлгэ гү, али зуушалга доторхи иимэ бэшэлгэнүүдые тус Хуулийн 27-дохи статьяда заагдаһан зургаануд хэхэ уялгатай.

Буряад Республикын эрхэтэн байлга тухай хэрэгүүдэй талаар шиидхэбэринүүдые дүүргэлгэ.

Статья 34. Буряад Республикын эрхэтэн болоһоние гү, али эрхэтэн байлгые болюулһанние гэршэлһэн документнүүдые үгэлгэ.

Буряад Республикын дотоодын хэрэгүүдэй зургаануд Буряад Республикын эрхэтэн болоһон хүнүүдтэ тогтоогдоһон гуримаар Россин Федерацийн эрхэтэнэй паспортда нюур гэршэлһэн хабсаргалта үгэхэ, үгы гэбэл тусхай тамга табиха.

Буряад Республикын эрхэтэн байлгаһаа болюулагдаһан хүнүүдэй паспорт саргалта абтаха, үгы гэбэл тусхай тамгын тамга табиха, үгы хэгдэхэ.

Статья 35. Буряад Республикын эрхэтэн байлга тухай хэрэгүүдэй талаар шиидхэбэринүүдые дүүргэлгэ хэрэгжүүлэхэ хиналта

Буряад Республикын эрхэтэн байлга тухай хэрэгүүдэй талаар шиидхэбэринүүдые дүүргэлгэ.

Буряад Республикын эрхэтэн байлга тухай хэрэгүүдэй талаар шиидхэбэринүүдые дүүргэлгэ хойноһоо хэрэгжэ тус Хуулийн 25-дахи ба 26-дахи статьянуудаһан болон 28-дахи статьяда заагдаһан зургаануд хэрэгжүүлхэ.

Статья 36. Буряад Республикын эрхэтэн байлга тухай хэрэгүүдэй талаар тушаалтадай ябуулганууда гомдол гаргалга.

Буряад Республикын эрхэтэн байлга тухай хэрэгүүдэй талаар албан ёһо тадай хэрэг ябуулганууда хуулиар тогтоогдоһон гомдолыг ёһоор гомдол

БҮЛЭГ VII. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН ЭРХЭТЭН БАЙЛГА ТУХАЙ ХЭРЭГҮҮДЫЕ ТАЛААР ШИИДХЭБЭРИНҮҮДЫЕ БЭЕ

Статья 33. Буряад Республикын эрхэтэн байлга тухай хэрэгүүдэй талаар шиидхэбэринүүдые бэелүүлхэ зургаануд

Буряад Республикын дотоодын хэрэгүүдэй министерство болон тэрэниие түлөөлһэн зургаануд Буряад Республикын эрхэтэн байлга тухай хэрэгүүдэй талаар шиидхэбэринүүдые дүүргэхэ.

Статья 34. Буряад Республикын эрхэтэн болоһоние гү, али эрхэтэн байлгые болюулһанние гэршэлһэн документнүүдые үгэлгэ.

Буряад Республикын дотоодын хэрэгүүдэй зургаануд Буряад Республикын эрхэтэн болоһон хүнүүдтэ тогтоогдоһон гуримаар Россин

САНАГЫН ҺУРГУУЛИ — ЭРДЭМЭЙМ ЭХИН

Дурсалга

АЛГША ОНОЙ майн Санагын дунда һургуулиин 85 жилэй ой гүйсэбэ. Тэдэ эхидхэгдэһэн дунда һургуулиин даргаар Бурхэдлжэ эхилһэн юм. Тэдэ Арзамас хотын багшадаа дээдэ һургуули дүүргэжэ, манай һургуулида хүдэлжэ эхилэ һэн.

Екатерина Анна Зиновьевна, химик, биологи заадаг Анна, Бухвалова Ия Александровна ород хэлэ ба литературын багшаар хүдэлөө, Алексей Павлович Бодолгодо багашуулые...

1954 ондо Монгол Шагдурович Дымпиловэй гэр бүлэ...ын һургуулиһаа Санагын һургуулида эльгээгдэ... Монгол Шагдурович физик, Дора Дамчеевна түүхэ ба литератураар...уулые һургадаг байгаа. Лубсан Дамбаевич...нуев Доодо Бургалтайжаргалтай багша математикаар заадаг һэн. Михей Нитогтоогдо...евич Хингелов түүхэн...ар, Христина Ивановна...ова математикын багшаа...ааг он болотор хүдэлөө. Мартихаев Александр...ович физкультура заадаг.

1953 оной һуралсалай жилдэ...ргуулиминай даргаар...ов Сергей Павлович хүдэлөө. Сергей Павлович...ондо Санагын дунда...ргуулиин түрүүшын выпускэ. Түрүүшын выпускэ Санагын дунда һургуулиин дүүргэшэд гэхэдэ: Бадмажаб хүдөө ажалаа...ргэжэлтэй болоод, совхозо...ехникгээр, отделениин...ахилгшоор хүдэлөө. Владимир Жамсуев...ө-ажахын дээдэ һургуулиин...ргэнэйнгээ удаа даргаар хүдэлөө бэ...ыренова (Харгаева) Очировна багшын...ргуули дүүргэнэйнгээ удаа Утаатын дунда һургуулиин түрэлхи хэлэ ба литературын багшаар хүдэлөөд, тэнайнгаа амаралтада гаа...ар үнэ болонхой, Ардаева Татьяна Санжиевна Санаг...а Утаатын һургуулиннуудай математикын багшаар хүдэлөө, наһанайнгаа амаралтада гарахай. Согтоев Владимир Раднаевич технологи...ын институт дүүргэнэ...гэ удаа Джидакомбинатай...барилгын управлениин...ны инженерээр, «Главгидростройн» даргын орлогшоор...дэлөөд, мүнөө Такимдо барилгын эмхинин даргаар хүдэлэнэ, Табяад онуудай...ын багаар олон шэнэ...шинар Санагын һургуулиндэ хүдэлэхэ...эгээ ерээ: Бахутов...ор Банаевич, Цыренов...ар Будажапович, Янгуулов Роберт Семёнович, Тарасов Семён Александрович, ...даева Долсон Доржиевна, Санжиева Мария Намжиловна.

Литвинцев Василий Александрович долоон жэл соо Санагын һургуулиин даргаар Бурсалай талые даагшаар 1959 он болотор хүдэлөө. Нүхэрынь Халбаева Евгения Дмитриевна ород ба литературын багшаар ажаллаа. Мүн баһа Сергей Павловичай нүхэр Анна Гармаевна ород хэлэ ба литературын багшаар ажаллаа.

1960 онһоо Санагын һургуулиин даргаар Тармаев Семён Александрович хүдэлөөд, 1968 ондо Закаменскда ажаллажа эхилээ. Семён Александрович айхабтар оролдосотой, урагшаа һанаатай, мэргэжэлээ һайн мэдэхэ хүгэлбэрилэгшэ байгаа.

Нэгэ үеэр халэхэ болоо...ааа, Семён Александровичай даргаар хүдэлһэн хугасаа соо хүүгэдые хүмүүжүүлхэ ба һургаха талаар һуралсалай шанар нилээд дээшэлһэн, үхибүүд гүнзэгы мэдэсэтэйгээр дунда эрдэмтэй болоод, гол олон һурагшад дээдэ һургуулинуудта орожо, дээдэ мэргэжэлтэй хүнүүд болоод, район ба республика соогоо арадай ажахыда хаа-хаанагүй хүдэлнэ.

1959 онһоо 1980 он болотор Санагын дунда һургуулиин һуралсалай талые даагшаар би хүдэлөө һэм. Семён Александровичые Л. С. Норбоев һэлгээ, Норбоевые Митронов һэлгээ, Митроновой һүүлдэ В. Ч. Балуев ороо, Балуевые К. С. Ардаев һэлгээ. Ардаевай һүүлдэ А. Д-Д. Үржанов хүдэлнэ.

Табяад онуудай һүүл багаар манай һургуули дүүргэһэн олон шабинар багшын дээдэ ба дунда һургуули дүүргэжэ, багшын мэргэжэлтэй болоод, һургуулидаа хүдэлхээсэ ерээ гэбэл: Мархаев Василий Санжиевич физикын багша, Балданова Валентина Цыбиковна химии, биологиин багша, Тубанова Нина Шагдуровна түрэлхи хэлэ ба литературын багша, Пунсукова Роза Цыренжаповна математикын багша ба1979 онһоо Санагын һургуулиин һуралсалай талые даагша. Буряадай АССР-эй һургуулиин габьлата багша Балуев Владимир Чимитович физикэ заагаа.

Дээрэ дурсагдаһан багшанартай хамта арбадахи класс дүүргэһэн Мэлс Жамьянович Самбуев гансашье республика соогоо бэшэ, бүхы орон соогоо мэдээжэ поэдүүдэй нэгэн болотороо ургаа. Тэрэнэй «Зуун дуун» гэһэн ном соонь ороһон табан сонедүүдэй гүрэлөө уншаад, нээрээд бэлиг шадабариигаа үндэр дээдэ шадабагша Хадаев Викулий Шагдурович далаад онуудай тэн багаар искусствын һургуулида хүдэлжэ, багашуулые модон дээрэ һиилүүлжэ, элдэб угалзануудые уран гоёор гаргуулжа һургаа.

Далаад онуудта Санагын һургуулида хүдэлжэ эхилнай гэхэдэ, Будаев Дашанима Будаевич, Порхоев Владимир Дашеевич, Батуев Виктор Самбуевич, Ламаев Андрей Даша-Нимаевич, Мижиддоржиев Гарма Ринчинович, Жигжитов Санжей Цыденович ба бусад болоно.

Эмшэд тухай хэлэхэдэ багшаар ажаллаа. Мүн баһа Сергей Павловичай нүхэр Анна Гармаевна ород хэлэ ба литературын багшаар ажаллаа.

«Ног дуран» гэжэ арбан табан дуун бүхэнһөө гүрэгдэнэн хоёр сонедынь наһанайнгаа инагта зорюулжа, аргагүй уран арганууды хэрэглэжэ бэшэнэн зохёолнууд болоно. «Аласай замда юрөөнэб» гэнэн сонедынь хүбүүндэ олондо туһатай хүн болоһой гэнэн зохёол болохоһоо гадна ургажа ябаһан залуу зондо зорюулагданхай гэжэ һанагдахаар.

«Арбан табан дуун» гэнэн зохёол бэшэхэдэ нь, оорэнь жэшээ болоно үгэнэн Дондок Улзытуевтэ зорюулагдана. «Дүшэн наһанай мүшэн»—гэжэ дүшэн дуунһаа бүридэнэн сонедүүд соогоо дүшэн наһанайнгаа дун гаргана.

Баһал энэ үедэ Санагын дунда һургуули дүүргэнэн үшөө нэгэ шаби үхайгаа дэлгэрэнгыгээр хэлэхэ дуран хүрэнэ. Фёдор Цыденович Цыденжапов багшын дээдэ һургуулиин һүүлшын курсануудта һуража байхадаа, хүндэ үбшэндэ дайрагдажа, хүдэлхээсэ болёод хэбтэбшье, зоригоо мохоогүй, уран зохёолдо өөрыгөө зорюулха гэжэ шидээ юм.

Тиигэжэ нэн түрүүн «Агнуурида» гэнэн рассказуудай ном хэблүүлээ бэлэй. «Сэсэн дархан» гэнэн онтохонуудай ном гаргаа. Тиигээд туужанууд дээрэ хүдэлжэ ороо: «Тэнгэрнин залин» гэнэн туужа соогоо ажалша малша буряад зоной ямар арганууды хэрэглэжэ, адуу малайнгаа үбшэ хамшаг эдэгээдэг байһые үргэн далайсатайгаар хардуулаа.

«Үбэлжөөндөө байхадаа» гэнэн туужала даймай үеын үхибүүдэй ба хүгшэдэй хуби заяанда зорюулаа. «Домтой эм» гэнэн шог ёгто рассказуудые бэшээ. Эхин классуудай багшанар Александра Николаевна Потапова, Цырема Нимаевна Гармаева гэгшэд хүүгэдые удаан һургаад, наһанайнгаа амаралтада гараа.

Табяад онуудһаа багшалжа эхилһэн тоо бодолгын багша, Дугарова Сэсэгма Ринчиновна, Санжитова Жаргалма Бальжинимаевна ород хэлэ ба литературын багшанар, Данжалова Светлана Ринчиновна, Ринчинова Любовь Доржиевна, Цыденова Галина Бадмаевна, Логинова Римма Цыреторовна—тоо бодолгын багшанар, Унганова Светлана Шарлуевна хари хэлэнэй багшаар ажаллана. Бальжурова Цэрэнэ Ринчиновна тоо бодолгын багша.

Санагын дунда һургуули үнгэрһэн жэл дүшэдэхи выпускаяа хэнхэй. Тиигэжэ нэгэдэхи выпускаһаа эхилээд, дүшэдэхи выпуск хүрэтэрөө 2132 шабинар дунда эрдэмтэй боложо гараа. 352 шабинарнай элдэб мэргэжэлэй дээдэ эрдэмтэй боложо гараа, 361 шабинарнай тусхай дунда мэргэжэлтэй боложо, аймаг, республика болон орон соогоо хаа-хаанагүй өөһэдынгөө мэргэжэлээр ажаллана.

Улаан-Удын, Москвагай, Шэтын, Эрхүүгэй ба бусад багшанарай дээдэ ба дунда һургуули дүүргэнэн 145 үүн багшанараар хүдэлнэ. Улаан-Удын, Москвагай хүдөө ажахын дээдэ һургуули дүүргэнэн 67 шабинарнай хаа хаанагүй ажаллана. Улаан-Удын, Томскын технологическа ба политехническэ институтуудые дүүргэнэн 40-өөд гаран шабинарнай инженериүүдээр хүдэлнэ.

Томскын Эрхүүгэй, Шэтын, Красноярскын, Хабаровскын мединститутуудые дүүргэнэн 30 шабинарнай эмшэдээр ажаллана. Университетүүдые дүүргэнэн 12 хүн олон газарта ажаллана. Казанийн авиаинститут, Москвагай архитектурна институт, Свердловскын ба Эрхүүгэй юридическэ институт, Ленинградай профсоюзай дээдэ һургуули дүүргэнэн 12 шабимнай хаа-хаанагүй ажалладаг.

Дээдэ мэргэжэлэй инженерээр хүдэлдэг шабинарнэ: Цыденжапов Джангар Дугарович, Дугаров Владислав Ринчинович, Шойдоков Түмэн Бадмаевич, Цыренов Виктор Базарович, Аюров Алексей Гончикович хирургнууд; Балуев Бимба Чимитович, Цыденжапов Валерий Дугарович, Тармаев Сергей Семэнович, Бадмаев Геннадий Санжиевич, Гунзенов Гэрэлтэ Дашинимаевич болон бусад терапевтнүүд ба педиатрнууд юм.

Эрдэмтэд гэхэдэ, Дымпилов Родион Монголович — физикэ-математикын эрдэмэй кандидат, Никифоров Семен Очирович— техническэ эрдэмэй кандидат, Гунзенов Иннокентий Бадмаевич—техническэ эрдэмэй кандидат.

Санагын һургуули дүүргээд, экономистын эрдэмтэй болоһон хори гаран экономистнууд хүдэлнэ. Нютагуудай гулваанар гэхэдэ, Жигжитов Борис Лайдапович, Будаев Виктор Цыренжапович, Бандеев Виктор Федорович, Батуев Геннадий Лубсанович, Мархаев Юрий Дашеевич гэгшэд болоно.

Һургуулиин директориүүдээр Гонжитова Ольга Санжиевна, Үржанов Андрей Даша-Дылыкович, Дамбинимаева Эржэни Владимировна (Дышенова), Дамбаева Елизавета Содбоевна, Бадмаев Сергей Санжиевич, Буянтуев Анатолий Аюрович, Дымбылова Роза Бадмаевна ажаллана.

Уран зохёол бэшэжэ байһан шабинарнай гэхэдэ, Самбуев Пурбо Самбуевич, Доноев Аюша Жапович, Данжалов Владимир Нимаевич, Шабаев Николай Чимитович, Цыбиков Александр Цыренджиевич, Дампилова Хандажаб Дармаевна, Дармаева Санжай-Ханда Долгоржаповна, Мархаева Таисия Хандуевна, Доржиев Михаил Цыбикович, Очиров Николай Цыденович. Эндэ хэлэгдэһэн зохёолшод тухай тусгаар хуудаһа зорюулмаар байгаа гэжэ һанагдана.

Б. ШОЙДОКОВ.
багша, уран зохёолшо.

ЭМШЭДЭЙ МҮРЫСӨӨН

Тарбагатайн аймагай поликлиникын хүүгэдэй...деленидэ хүдэлдэг эрхим медсестрагай нэрэдэ...ртэхын түлөө заншалта болоһон мүрысөөн...гөөр, 6 мэргэжэлтэй энэ мүрысөөндэ хабаа...наһан байна.

Багашуулые эмшэлхэдэ хэды хүшэр байһые...лгохоор. Гансал эм дом уулгаад, тараад үнгөрхэ бэшэ, мүн бархираа, гэрээ һанаад, уйдаа...наань, һаатуулха, дулаан, зөөлэн үгөөр, энхэргэн...ландасаар мүн лэ эмшэлхэ ёһотой ха юм.

Энэ мүрысөөндэ орёо хүшэр даабаринууд олон байгаа. Эгээл дүршэлтэй медсестра Ирина Черниговская булганһаа гүнзэгы эрдэм мэдэсэтэй, мэргэжэл шадабариигай байһанаа гэршэлээ. Екатерина Баинова, Валентина Сороковикова гэгшэд мэргэжэлэйнгээ талаар дүршэл ехэтэй, һайн бэлэдхэлтэй байхаһаа гадна, хүүгэдые һаатуулха, һонирхуулха бэлиг шадабариигай байшаба. Пластилинээр хүүхэлдэйнүүдые хээд, багахан зүгжэг харуулха шадалтай, дуу дуулаха, онтохо хөөрэхэ, шүлэг уншахадаашье бэрхэнүүд юм. Тэдэнэр удаа дараалан хоёрдохи, гурбадахи һуури эзэлээ.

Эрхимлэгшэдтэ үнэтэ шангууд барюулагдаа. Тэдэнэй бэлдэһэн амталай эдеэ, торт болон пирогуудые жюри амталаа, үндэр сэргэлтэ үгөө һэн.

Нимэ мүрысөөн эмшэдэй мэргэжэл шадабаряа дээшэлүүлгэдэ горитойгоор нүлөөлнэ гэжэ тэмдэглэлтэй.

С. ВАСИЛЬЕВ.

Түүхын хуудаһануудые ирахада

ШАМИЛЬ— ДАЙСАН БА ГЕРОЙ

...ай хаданнуудтахи ...ай зонхилгшодой «шэрүүнээр» ханжэ...жэшээнүүд олон ...естанай болоод Чечэ...гээ һүүлшын, гурвахор Дудаевай хүбүүн ...имам байһан Шамиль ...ай 25 жэл соо шахуу ...даһан байха юм. ...й правительство тэрээ...нилэхэдээ, юу хээ һэн ...жохар Дудаевай хүбүүн ...шидхэхэ зондо жэ...олёжо үгэхэ ваам?

...н ушарта хоорондоо ...Кавказай элдэб ара...е нимэ удаан саг соо ...гээд гар дороо ба...байгаа гэшэб? Нэн ...айхабтар шэрүүн, ...аргануудаар эдэнэрые ...гэжэ, суглуулжа, Рос...эрэгтэ эсэргүүсэхыень ...ан байна бшуу.

...н шажантанда эсэргүү...ол хэхэ гээд помно...мюридизмын шажанай ...алиуудые хазагайруулаа...й түлөө мулланууд олон ...й хабаадлагатайгаар буу...даг һэн. Шамильда ...үү бодоһон буһалгаа...гам хайраайгоор буу...ааг, гэр байрань сүм ...агдадаг байһан юм.

...олон зоной үнэ саазалга элдэб һэн. Сэрэгэй ...лбэрилэгшэдэй тархи...ынь отрядайнь тэшүүлгэ...байхада таһа сабшагдаа...архи уйнан гү, али хуль...таһэн эрэшүүл. Үбгэдөө...ан эхэнэрнүүд модо...ар гү, али шулуугаар ...дожо алагдадаг һэн. ...эдэ эхэнэрые саазалга...ада гансал эмэгтэйшүүл ...адалсадаг байһан юм.

...ирэн ушарта Шамиль ...ө саазалдаг байгаа. Гадаа...рэ хэнээлтэ бүри хүндэ ...ороо эрхэтэй һэн.

...Арби уйнанай түлөө мо...ор 40 дахин сохиулха ...ор байхадань, агы нүхэн руу гү, али мүрэн руу хаюулдаг ушарнууд да...ралдадаг бэлэй. Харин худал мүнгэ хэгшэдые хэнээхэдэ, тэдэнэй гарыень таһа сабшаха гү. али нюдыень тэнэ хадхаха хэрэгтэй гэжэ Шамиль тоолодог байгаа.

Зүгөөр арадуудтай худалдаа наймаанай гү, али ямар нэгэ ондоо харилсаа холбоотой байһан кавказцууд иланганя мүүхайгаар саазалгадаг байгаа. Ямаршье хүн хэнээгдэхэ гээд харуулхын тулада имамай захиралтаар түрэнэн эхыень модоор 100 дахин сохихо болоһон юм.

Табадахяа сохиулаад, наһажаал эхэнэрэй унашахада, үлөөшэ 95 сохилтыень намда тудаг гээд Шамиль захираа.

ПЛЕН

Генерал-адъютант Баратинскийе Кавказдахи хаанай түлөөлэгшөөр, Кавказай армиин главнокомандалагшаар томилходонь, Шамилийн хэрэг горитойгоор урагшагүйдэжэ захалаа.

Тон ехээр эсэнэн сэрэгтэсэ Чечэнһаа сухаржа ябахадаа, Шамиль Гуниб-Даг гэжэ үндэр хада дээрэ оршодог Гуниб гэжэ аулда эсэслэн тогтоһон байха юм. Ехээр айһан эхэнэрнүүд болон үхибүүдэй дунда Шамиль хоргодоод байба.

Өөртэнь болоод гэр бүлэдэнь муу юуншье хэгдэхэгүй гэжэ найдуулаад, бэсэ тушаахыень хаан тайжа Баратинский Шамильда дурдахаһан, бодожо үзэхыень 25 минута үгэнэн байгаа. Тэрэл Шамилийе амидыгаар барилһанай түлөө 10 мянган түхэригэй шан тогтооһон юм. 1859 оной августын 26-да, хоёрдугаар Александр хаанай шэрээдээ һуурынь Шамиль бэеэ тушаагаа бэлэй.

Буу зэбсэгтэеэ зандаа хаан тайжа Барятинскида асархадань, Петербург эльгээгдэхэт, саашанхи хуби заяантнай хаанай һайн һанаанһаа дулдыдаха гээд имамда хэлэгдээ. Тэрэл удэшөндөө 3 мянган түхэригтэ баабгайн арһаар оюулһан дэгэл хаан тайжа Шамильда бэлэг болгон эльгээбэ.

ЭБ НАЙРАМДАЛ

Шамилийн Петербург ошожо ябахадань, харгыдань зон ехэ найнаар уггаа. Чугуев хото шадар сэрэгэй нааданнуудай боложо байһан газарта уулзахадаа, хоёрдугаар Александр имамые тэбэреэд таалаһан юм. Тиигээд тэдэнэр сэрэгүүдэй урдуур гараа.

Петербургда имам хахад һара соо байба. Тэрэнэй ходо ажаһууха газарынь Калуга хото гээд тодорхойлогдоһон байха юм. 1860 оной январь соо Шамиль болоод тэрэнэй бүлэ, зарсанарынь, хараулшадынь, бүхы дээрээ 21 хүн энэ хото ерээ бэлэй. Гурбан дабхар байшан соо эдэнэр түбхинээ. Тиихэдээ Шамиль нилээн горитой пенси абадаг гээд кавказаархин огто этигэдэгүй байгаа. Тэдэнэрэй һанамжаар Шамилийн диилдээ хадань саазалха гү, али ядахын сагта нүхэн соо ходо байлгаха хэрэгтэй гэжэ Кавказда тоолодог һэн.

Калугада юһэн жэл соо, Киевтэ хахад жэл соо ажаһуутаад байхадань, хоёрдугаар Александр хэлэһэн үгэдөө хүрэжэ, Меккэ ошохыень имамые табиһан юм.

ҺАМГАДЫНЬ

Бүхы наһан соогоо Шамиль найман һамгатай байгаа. Тиихэдээ нэгэ доро хоёрһоо олон һамга абадагүй һэн. Зарим ушарта һамгадһаа түргэн һалаһан ушарнуудынь ойлгохын аргагүй. Зарим...нь ходо нүүжэ ябахадаа, тэдэнь тэсэигүй наһа сарашаха. Зүгөөр хоретэй турбан час соо, Зейнаб...тай турбан үдэр соо гэрлэ...ыень нагаад ойлгуулалтайб?

Моздогто ажанууд цэгэдэхи гильдийн хүнеэсэй басаган армянка Анна Улухановатай тэрэ хэнһэшье удаан ажаһуулан юм. 20 наһатай тэрэнэй анхаотар сэбэрхэнше харахадаа, Шамиль гансата гэртээ оруулба. Улухановууд Аннала түлбэри үгэжэ ходоха гээд хэды туршабашье, урагшагүйдөө.

Юуб гэхэдэ, хэдэн һара соо эсэргүүсээд, сэбэр гоё имамай гарта орожо, эгээл дуратай һамганинь болоһон юм. 1859 ондо Шамилийн баригдаһан хоннонь Анные эсэгынгээ гэртэ бусааха гээд ахань ядаһан байгаа. Үбгэнэйнгөө наһа барахан хойношье Анна Турцида султанһаа пенси абаад, наһа баратараа ажаһуутаа.

ҮХИБҮҮДЫНЬ

Шамиль 5 хүбүүтэй, 5 басагатай һэн. Зүгөөр нэгэтэ диилдэһэнэйнгээ удаа Россин засагаархидта үгтэһэн эгээл ехэ хүбүүн Джемал-Эддинэй хуби заяан һонин юм. Нэгэдүгээр Николай хаанай ударидалга доро тэрэнийе һургадаг һэн. Бодото дээрээ тэрэ хаанай бүлын гэшүүн болоод байгаа.

1854 оной июль соо Джемал-Эддин эсэгынгээ гэртэ бусаха баатай болоо. Үнэн шажантан болоһон тэрээндэ лалын шажанай ёһо заншалнууд таарахагүй байшоо. Нэгэдүгээр Николай хаанай наһа бараһан тухай мэдээсэлэй Шамильда баяр болоходонь, хүбүүндэнь гуниг болоһон юм. Гурбан жэл болоод, Джемал-Эддин ханяаданһаа наһа бараа. Наһа барахадаа, ородуудтай эблэрэ гээд эсэгээ гуйгаа.

...Шамиль 73-тайдаа наһа бараа. Тэрэнэй бэе дээрэ һэлмэ, хутагын 19, һомонһоо 3 шарха байһан гэлсэдэг. Магомедэй хушөөһөө холо бэшэ, Мединэдэ (Арави) хүдөөлэгдэнхэй.

Д. ИВАНОВ.
(«Аргументы и факты» һонинһоо абтаба).

ЭЛДЭБ ҺОНИН

ХЭДЫ ШЭНЭЭН АРХИ ДЭМЫ ХОСОРНОБ?

Британийн 3 астрономуудай этигэшэгүй ехэ хэмжээнэй алкоголийн өөсэ космосто нээһэн тушаа мэдээсэл Польшын газетэнүүдтэ толилогдобо. Тэрэ өөсэ хүрэтэр зай гэрэлтэ 10 мянган жэл гэжэ тодоруулагдаа. Хойноо 37 нультай нэгэн тоо—эгээл иимэ хэмжээнэй сабэр этиловэ спирт тэндэ бии гэжэ астрономууд баталан хэлэнэ.

Үдхэн үүлэн мэтээр харагдагша спиртын энэ өөсэ һаа бии болоһон одо мүшэнэй хажууда олдоо юм ха. «Манай газарай бүхы далайнуудые, нуурнуудые мянганшье дахин спиртээр дүүргэ һаамнай, үшөө үлэхэ байна» гэжэ эндэхи нэгэ газетэ мэдээсэнэ. Космическа унданай температура—Цельсийн шкалагаар минус 148 градус. Космосой хүйтэнийе хараада абаа һаа, энэ яһала ехэ температура юм ха.

Иимэ үүлэ бии болоһон космическа тооһоной жэжэ хубинуудай ниилэһэнһээ уламжалан алкоголь космосто бии болоо гэжэ эрдэмтэд тоолоно. Дүтын одо мүшэнэй хусэтэйгөөр туяаталгаһаа энэ комплекс асари томо архи нэрэдэг завод мэтээр хүдэлнэ.

Энэ үүлэн соохи уида астрономууд пивэ болгон тооложо гаргаа. Тиин манай бүмбэрсэг дэлхэйн хүн бүхэндэ 300 мянган аяга пивэ хуртэхэ байна. Иимэ хэмжээнэй хуби хүндэ хэдэн сая жилдэ хуртэхэ һэн ха.

«Известия» һонинһоо абтаба.

ЗАГАҺАНАЙ ТОҺОН АЮУЛТАЙ

Загаһанай тоһон хүнэй ами наһанда аюултай гэһэн тобшолол уласхоорондын «Гринпис» гэһэн эмхинн экспертнүүд хэбэ. Энэ эмхинн Россидахи отделениин түлөөлэгшэдэй мэдээсэһэнэй ёһоор, загаһанай тоһоной бүридхэлдэ хорото бодосуудай зүйлнүүд олон ородог юм ха.

Хүнэй бэе соо ороходоо, эдэ бодосууд элдэб үбшэнгүүдые түрүүлнэ.

(Һонинһоо абтаба).

ҺУРГААЛАЙ ХУУШАН БУРЯАД ЗОХЁОЛНУУД

ҺУРГУУЛИИН БАГШАНАР БОЛОН ОЮУТАНДА ТУҺА ХҮРГЭХЭ ХҮСЭЛТЭЙГӨӨР БАГШАНАРАЙ МЭРГЭЖЭЛ ДЭЭШЭЛҮҮЛГЫН ИНСТИТУДТА УНШАГДАҺАН ЛЕКЦИНҮҮДЫЕ ДУРАДХАНАБДИ.

Буряад литература гансал совет засагай үедэ шэнээр үүсхэгдэн зохёогдоо гэһэн бодол буруу гэжэ һүүлэй үедэ хэлэнэбди. Энээнһээ уламжалан, урда сагаймнай зохёол ямар зүйлһөө бүридэнэб гэһэн асуудал гараха вэргэтэй. Эдэ номууд хуушан монголоор, зарим ушарта түбэдөөр бэшэгдэһэн байхадаа, тэдэнние нирил үзэгтэ оруулха, хэблэхэ хэрэг гарана. Хэдэн үе зон эдэ номуудые уншаха аргагүй байгаа.

Шажанда хабаатай гэжэ нэрэ үгөөд, хэблэхэнээ байтагай мэргэжэлтэд шудалхаяа болёод шахуу байгаа һааб даа. Одоол саг эрьежэ, хорюулай үгы болоходонь, эдэ номуудай текст бэлдэхэ эрдэмтэд үсөөн, хүсэншье хүртэхээ болишоо. Дам саашаа бэрхэшээл нэмэхэдээ, бэлэн текстнүүд саарһанай, полиграфийн үнэтэйһөө болжо, хэдэн жэлээр хэбтэдэгынь шаналалтай.

Эдэ бэрхэшээлнүүдые дабажа, уншагшадта «тэхэрнэн» номуудые түргөөр олоной үзэмжэдэ табижа танилсуулха, оюун бодолой, соёлой, литературын хуби баялиг болгохо амин шухала зорилго табигдана гэе. Жишээ болгожо, һүүлэй хэдэн жэлдэ хэблэгдэһэн «Аршаанай дуһал», «Бэлигүүн толи», бүри һаяхан гараһан «Субашидые» дурдажа болоно.

Нэн түрүүн ямар зохёолдо хабаатайб, шэглэлтэйб гэжэ эдэнние тодорхойлхо шухала. Эдэ гурбан зохёолнууд нэгэн гээ һаа, түбэд хэлээр бэшэгдэһэн, үгышье һаа, түбэдһөө оршуулагдаһан байна. Харин Түбэдэйнай литература Энэдхэгэй алдарта мэргэдэй, үүн ухаатадай олон бүтээл оршуулжа, эхи абаһан гээшэ ааб даа.

Унгинень тиигэжэ саашаа татахада, «Аршаанай дуһал», «Субашид», «Бэлигүүн толи» зохёолнууд эртын Энэдхэгэй оюун ухаанай дээжэһээ һабагшатай, тэндэхи литературна заншал уламжалжа зүргэ татаһан зохёолнууд мүн болоно.

Эртэ сагай Энэдхэгтэ нитишастр гэжэ һургаалай шүлэгүүдэй суглуулбари (сборник афористических стихотворений) улад зоной дунда ехэ таранги байгаа. Эдэ зохёолнууд анхан сагта түшэмэлнүүдтэ зорюулагдан бэшэгдэдэг байгаад, хожомынь эгээлэй зоншье уншаха ехэ дуратай болоһон түүхэтэй.

Түбэдтэ, Монголдо (Буряадта) нитишастрнууд нилээд мэдээжэ болоһон юм. Монголнууд эдэ зохёолнуудые ёһоной шастир гэжэ нэрлэдэг. IX зуун жэлэй эхиннһээ санскриддаа Түбэдтэ оршуулагдаһан, XIV зуун жэлдэ Данжуурта зариманинь оруулагдаа, XVII зуун жэлдэ монгол хэлэндэ оршуулагдажа, монгол Данжуурта оруулагдаа. Тэрэ тоодо Нагаржуныи «Аршаанай дуһал», «Бэлигэй модон», «Зуун шүлэглэлтэ» гэжэ шастирнууд ороһон юм.

«Данжуур» гээшэ түбэдөөр Буддын хэлэнэнние тайлбарилгануудай оршуулга гэһэн удхатай. Энэмнай 225 боти номой суглуулб

Абай Гэсэрэй һайндэр—Буряад орондо

ХАМТЫН ХҮСЭН ЕХЭ

(Айлшанай һанамжа)

Агын аймагай захиргаанай тулваа Даши Цыденович Дугаров манай газетын тусхай корреспондент Д. Дондоковтой нигэжэ хөөрэбэ:

— Абай Гэсэрэй 1000 жэлэй ойдо зорюулагдаһан фестиваль-нааданда хабаадалсажаяа Агын аймагай түлөөлөгшэд команда болоод, Буряад Республикын түб Улаан-Удэ хото ерээд байнабди. Манай аймагай делегацийн бүридэлдэ бүхыдөө 75 хүн ороно.

Фестивалийн болоһон эдэ үдэрнүүдэй туршада үргэн хамжээнэй ажал ябуулганууд үнала эмхи гуримтайгаар үргэлжэлдэжэ байна гэхэдэ, зөөл алдуу болохогүй, Ехэ конкурснууд, харалганууд, мүрысөөнүүд үргэлжэлдэбэ. Эдэ бүхы хэмжээ ябуулганууднань манай делегацийн гэшүүд хабаадалсажа, шанга-шанга тулалдааануудта ана-мана мүрысэжэ ябана.

Фестивалийн харалганууд дүүрээ үдышье һаань, үнгэрһэн хоёр үдэрэй, мүн үнөөдэрэй үдэ болотор болоһон мүрысөөнүүдэй дүнгөөр абажа, зарим тэдэ тобшолол хэхэдэ, аймагаймнай үбүүд, басагад ехэл эдэбхитэйгээр, эмхитэйгээр эдэ нааданнуудта хабаадалсажа байна гэжэ би нэн түрүүн мэдүүлнэб.

Тусхайлан хэлэхэ болоо һаа, манай Цокто-Хангил нютагай Батомүнхын Бадмажаб гэжэ хонишон хүбүүмнай арадай дуунуудые гүйсэдхэхэ конкурсдо илажа, лауреадай нэрэ зэргэдэ хүртэбэ. Тэрэнь ехэ удха шанартай.

Манай Ага найман эсэгын урданай ёно заншалаа гэршэлэн, эхэ, эсэгынгээ, хүршэн эжы, үбгэн абынгаа дуулажа ябаһан урданай буряад дуунуудые мүнөө тэрэл хэб соонь дуулажа, олохон харагшадай, жюрин гэшүүдэй дура сэдьхэлыень буляагаад, нилээд хүлгүүлээдшье абаа.

Агын гурбадахи дунда һургуулийн директор Ёндон Ринчинович Цырендоржиевай хоёр басагад «Гэсэрэй дангина» гэһэн конкурсдо эдэбхитэйгээр хабаадажа, ехэхэн амжалта туйлажа шадаба. Хоюулан һубаряад гэхэ гү, али эгэшэ Аюшань нэгэдэхи һуурида, Цырен дүүнь хоёрдохи һуурида гараа. Тиигээд манай аймагай захиргаанай зүгһөө бидэ эдэ хоёр басагадта 1 миллион 750 мянган түхэригэй мүнгэн шан үсэгэлдэр барюулжа, нилээд хүхилдөөбди.

Манай буряад арад, тэрэ тоодо республикын зон «Гэсэрэй дангина» гэһэн конкурсдо хабаадаһан айхабтар олон сэбэр һайхан, дуу дуулахадаашье, үгэ хүүр хэлэхэдээшье бэрхэнүүд, хайшаашье адли тэгшэ нэгэ үетэн сооһоо манай хоёр басагадые шэлэжэ, өөһэдтөө дүтөөр түлөөлгэ абаһандань бидэ, Агын буряадууд, ехээр баярланабди.

Саашань юун тухай хэлэхэб гэхэдэ, Буряад арадаймнай урдаа хаража, омогорхожо ябаһан, ябадагшье нааданнуудай нэгэниинь ёохор байһан гээшэ ааб даа. Манай аймагай түлөөлэгшэд тэрээндэ хабаадалсажа, нэгэдэхи һуурида гараһандаа, лауреадай нэрэ зэргэтэй болоо. Нимэ амжалта туйлаһандаа, бидэ баһал баярлажа байна гээшэбди.

Юундэб гэхэдэ, манай Агын найман эсэгын түлөөлэгшэд Буряад орон ерээд, бүхы республикын аймагуудай, мүн Эрхүүгэй областийн Усть-Ордын автономито округой ёохорнууд сооһоо онсо шалгаран гаража, иимэ үндэр нэрэ зэргэдэ хүртэхэ гээшэ бэлэн хэрэг бэшэл даа. Одоол энэмнай удхатайшье, дэмбэрэлтэйшье хэрэг гэжэ тоолохо байнаб.

Тиигээд үльгэр түүхэ тухай тогтоходоо, манай нютагай уран зохёолшо Цыдып Жамбаловые, Буряад Республикын олохон зон һайн мэдэнэ ёнотой. Тэрэнэй хүбүүн Солбон үльгэршэнэй конкурсдо дипломантын нэрэ зэрэгэдэ хүртөө. Мүнөөдэрэй һэеы гэрнүүдэй харалга боложо дүүрэбэ. Урданайнгаа ёно заншалые мүнөө үедэ ялгаад абажа ябаһанаа харуулһан конкурсын дүн үшөө согсологдоодүй. Жюрин гэшүүд өөһэдынгөө шийдхэбэри хэлэнэ бэээ эдэнэр урмашуулгын шанда хүртөө **(ант.)**. Бидэ нэеы гэрээ яһала ёно гурим соонь бэлдээ нэмди. Одоол буряадай ёно заншалыень нариннаар бариталаабди.

Хүсэтэй манай хүбүүдэй мүнөө барилдажа дүүргэбэ. Баир Жаргалов Гэсэрэй нааданай шанда хүртөө. Зүдхэлийн хүбүүн Мүнхэ Мункожаргаловай зуун килограммһаа дээшэ шэгнүүртэн сооһоо абсолютна чемпион боложо, ВАЗ-2108 түхэлэй хүнгэн автомобиляар шагнагдахадань, урмашангүй байхын арагүйл.

Адуу мөридоошье асараабди. Шангай һууринуудые эзэлээшьегүй һаа, хүршэ Могойтынгоо аймагай хүлэгүүдэйнь солые дуудахаар байнал даа.

Түгэсхэлдөө юу хэлэхэб гэхэдэ, буряад бүхы яһатан баруун, зүүн, хойто, урда гэлсэнгүйгөөр, ород, буряад гэнгүйгөөр бултадаа нэгэдэжэ, эбтэй эетэйгээр, амгалан тэнүүн ажаһууха, суг хамта найр нааданда сугларжа, атаа-мэсэн мүрысэхэ, хаба солоёо дуудаха ёһотойбди гэжэ һанажа ябагшаб. Бултадаа элүүр энхэ, ябая, үхи хүүгэдээ, аша гушанараа урданайнгаа ёно заншалаар, зүбөөр хүмүүжүүлэе гэжэ уряалха байнаб.

— Эмхидхэлэй талаар энэ найр-нааданд хэр үнгэргэгдэбэб? Айлшадайнгаа һанамжа дуулаха хүсэлэнтэйбди...

— Буряад Республикын Правительство, Улаан-Удэ хотын захиргаан Абай Гэсэрэй 1000 жэлэй ойн һайндэрые үнгэргэхэ талаар бэлэдхэлэй ехэхэн хэмжээнэй худэлмэри ябуулаа гэжэ эндэ ерэхэдээ, бидэ һайн ойлгожо абаабди.

Энэ ехэ нааданда хабаадахаяа ерэһэн иимэ олон хүнүүдые угтажа абаад, бултыемнай түбхинүүлээд байхадань, баярай үгэ хэлэнгүй аргагүйл даа. Манай аймагай делегаци Буряадай хүдөө ажахын мэргэжэлтэдые дээшэлүүлдэг институдай хамтын бэйэн соо һайнаар түбхинэнхэйбди.

Тэндэ газаа хорёо соонь айлшадаа угтаха һэеы гэрээ тодхонхойбди. Ипподром дээрэ баһал иимэрхүү һэеы гэр бии. Бидэ өөһэдөө эдээ хоолоо шанадагбди. Эдээ хоол элбэг дэлбэг байгаа юм ааб даа. Өөһэдынгөө тогоошошие асаранхайбди.

Нэмэжэ юу хэлэхэб гэхэдэ, бэлэдхэл ехэл һайн байгаа. Ага найман эсэгын арадай зүгһөө би Буряад ороной бүхы зондо баяр баясхаланиие хүргэнэб. Зоной хүсөөр лэ бүхы юумэн урагшатай һайнаар бүтэдэг ха юм.

Боксоор Велингтон Баранниковай шанда хүртөө уласхоорондын мүрысөөн

НЭРЭДЭНЬ ХҮРЭМЭ БАЙХА ХҮСЭЛЭН

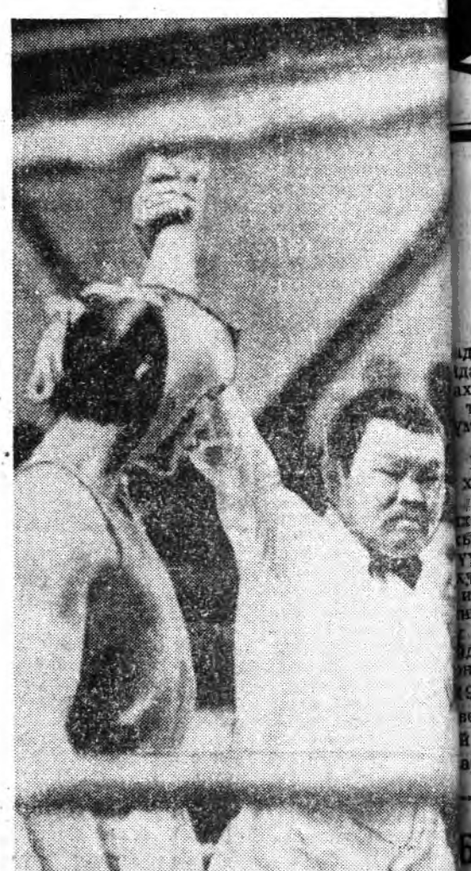

Буряад ороной суута боксер Велингтон Баранниковай шанда хүртэхын түлөө уласхоорондын мүрысөөн хүүргын түмэр хэрэгсэлнүүдэй заводой соёлой-спортын ордон соо дүрбэн үдэрэй туршада боложо дүүрэбэ. Хоёрдохёо үнгэргэгдэһэн мүрысөөндэ хабаадахые зүбшөөбэшье, Казахстанай, Узбекистанай, Кыргызстанай, Үбэр-Монголой, Урда Корейн спортсменүүдэй ерэжэ шадаагүйшье һаань, ринг дээрэ һонирхолтой, шанга тэмсэл боложо, боксдо дуратайшуулые баясуулаа, бахархуулаа.

Урда тээнь гурбан үдэрэй туршада шандаһанай шангые үзэлсэһэн арһан бээлэйн шадабаритад түгэсхэлэй нааданда гаража, хаба шадалаа туршабад. Эндэ дүй дүйнэ ехэтэй, үндэр нэрэ эзэлдэг боксернуудһаа гадна, бэлигтэй залуу хүбүүд яһала бии байгаа гээд тэмдэглэлтэй. Түгэсхэлэй уулзалгануудта илажа гарагшадта Россия спортын мастераі нэрэ зэргын олгогдохо байһан дээрэһээ илангаа залуушуулай ялалта туйлажа, спортын үргэн харгыда гарахадаа, урдаа табиһан хүсэл эрмэлзэлээ бэелүүлхые ороолдоһониинь хэндэшье ойлгосотой юм ааб даа.

Эгээл хүнгэн шэгнүүртэ Зүүн Сибириин технологическа университедэй нэгэдэхи курс дүүргэжэ байһан спортын мастерта кандидат Эрдэни Султумов 1992-93 онуудта Россин түрүү һуури эзэлхын түлөө мүрысөөнүүдэ мүнгэн болон хүрэл медальнуудаар шагнагдагша, Алас-Дурна зүгэі зонын чемпион, спортын мастер Түмэн Шутуковтой тулалдахадаа, онсо өөрын арга дүрэтэі, онөбшотой мэргэн сохилтэтэй байһанаа харуулаа. Гол шухала юумэниинь гэбэл, Эрдэни дүршэл ехэтэй нүгөөдынгөө эршэмтэй добтолгые хэдэ дахин амжалтатайгаар сухарюулжа, харагшадэй һайшаалда хүртэһэн байха юм. Уулзалгын дүүрэхэдэ, судьянарай олонхиин дуугаар Э. Султумов илажа, манай нютагай суута боксерой шанда хүртэбэ. Гадна тэрэ Россин Федерацийн спортын мастерай норматив хоёрдохёо дүүргээ. Алдар Дондоков, Александр Абралов гэгшэд гурбадахи шатын дипломуудаар шагнагдаа.

Хоёрдохи эгээл хүнгэн шэгнүүртэ манай республикын түлөөлэгшэ Д. Дашидылыков шалгарба. Сэхыень хэлэхэдэ, энэ шэгнүүртэ үсөөн хүн сугларһан байжа, тэрэнэй үнинэй хүсэлэн бэелбэгүй.

Удаадахи шэгнүүртэ Буряадай багшанарай институдай оюутан, спортын мастерта кандидат Марк Пурбуев залуушуулай дундаһаа Монголой чемпион Бат Билэгтэй (Эрдэнэт) уулзахадаа, булюу байжа, түрүү һуури эзэлээ.

57 килограмм. Монголой суута боксернуудай нэгэн— хоёр Олимпиадада хабаадаһан, Ази түбнин чемпион Дамдинжавын Банди Монголой Эрдэнэт хотодо тренерэрэй хүдэлдэг. Тиин мүнөө тэрэнэй һураншад уласхоорондын хоёрдохи мүрысөөндэ хабаадахадаа, амжалта туйлаба. Тэрэнэй һураншад, Монголэй түрүү һуури эзэлхын түлөө мүрысөөндэ шанда хүртэгшэ, Улаан-Баатарта үнгэргэгдэдэг «Хаан барисаан» гэжэ уласхоорондын мүрысөөндэ илагша. Стамбулай кубогта хүртэгшэ, уласхоорондын классай спортын мастер Сүхэгийн Нэмэх-Баяр Эрхүүгэй областийн Усть-Илимск хотоһоо ерэһэн Сергей Алексеевтэй тулалдахадаа, бар хүсөөрөө тэнсүү баяабашье, арга дүрөөрөө булижа гараба. Монгол боксер ринг дээрэ юунэй болоно баиные яһала һайнаар ойлгодог байһанаа харуулаа. Спортын мастерта кандидадууд Евгений Насретдинов (Усть-Илимск), Баяр Генсенов (Улаан-Удэ) гэгшэд гурбадахи һууринуудые эзэлээ.

Манай алдарта боксар Велингтон Баранников хүнгэн шэгнүүртэ тулалдадаг байһан гээшэ. Тэрэнэй шэгнүүртэ илаһан боксерто В. Баранников ороөө тусхай шан барюулдаг юм. Энэ удаада Монголой чемпион, Филиппинэдэ, Хитадта үнгэргэгдэһэн уласхоорондын мүрысөөнүүтэ илагша, Сиднейдэ үнгэргэгдэһэн дэлхэйн чемпионадта хабаадагша, уласхоорондын классай спортын мастер Түмэнцэцэгийн Үнтүмэн манай республикын спортын мастер Базар Балдановтай түгэсхэлэй нааданда хабаяа туршаа. Эндэ Монголой боксерой булюу байһанда маргаха хүн олдобогүй. Тэрэ шадамар бэрхээр хамгаалалта хэхэһээ гадна, эршэмтэйгээр добтолжо, ялалта туйлаба.

63,5 килограмм. Энэ шэгнүүртэ спортын мастер Бата Батуевтай ана-мана тулалдаха хүн олдобогүй. Тиин гурбадахи раундын дүүрэхэ тээшээ ябажа байхада, Б. Батуев М. Лудуповые нокдаунда оруулжа, түрүү һуури эзэлээ. Мүрысөөнэй эрхим бэрхэ спортсмен гэгдэжэ, Б. Батуев генеральна спонсор болоһон «Бурят-Ази» жасын тусхай шанда хүртэжэ, жэлэй дүүрэхэ үедэ гэр байратай болохо байна.

Хоёрдохи дундууршаг шэгнүүртэ манай республикын бэрхэ боксернууд спортын мастернууд Вадим Федяев, Алексей Овчаренко гэгшэд дахинаа уулзаба. Тэнсүү шанга тэмсэлдэ [illegible] шиидхэбэрээр энэ ж[illegible] голой чемпион бо[illegible] дим Федяевта н[illegible] гогдоо.

Удаадахи шэгн[illegible] М. Трифонов (Уст[illegible] — А. Шарыгиние[illegible] Удэ), А. Бачин (У[illegible] — В. Лукашые[illegible] Илимск), А. Кице[illegible] Витченкые, А. А[illegible] (Эрхүү) А. П[illegible] (Улаан-Удэ) шүүж[illegible] хоорондын мүрысө[illegible] пионууд болобо.

Спонсорнууд «Ариг Ус» гэжэ [illegible] хоорондын худалда[illegible] най баншангай, [illegible] «Годли», «ДВС» [illegible] дэй, Холбоолжоно[illegible] нэй уурхайн, «Вик[illegible] мын (Виктор Пру[illegible] тооһон шагналнуу[illegible] дильнигууд, телев[illegible] мүнгэн шангууд [illegible] барюулагдаһан бай[illegible] хыень хэлэхэдэ, [illegible] мүрысөө эмхидхэгш[illegible] юм гү, али ялага ю[illegible] дэе, илажа гарагш[illegible] рюулагдадаг д[illegible] медальнуудые б[illegible] байһаниинь хэл[illegible] Ушарынь, юуб гэхэ[illegible] гарагшадта зүүлгэгдэ[illegible] тан, мүнгэн, хүрэл м[illegible] нууд спортсменүүдэй [illegible] наһан соогоо хадага[illegible] даг дурасхаалай зүй[illegible] гэгшэ. Республикы[illegible] комитет, Боксын [illegible] саашадаа энээниие[illegible] абаха аабза гэжэ [illegible] на.

Б-М. ЖИГЖИТОВ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Монголо[illegible] оло дахин чемпион, 197[illegible] ондо Мюнхендэ болоно[illegible] Олимпиадада хабаадагш[illegible] уласхоорондын категори[illegible] судья Нямдашын Батсүр[illegible] илагшын гарые үргэжэ б[illegible] на.

Ц. ЦЫРЕНЖАПОВАЙ [illegible]
фото.

АРАД ЗОНОЙ СЭЭЖЭҺЭЭ АМАН ЗОХЁОЛ ДЭЛГЭРЭГ ЛЭ!

Гэсэрэй ехэ найр нааданай үедэ үнгэрһэн хүүгэдэй этнографическа һайндэр оло олон шэглэлтэй байгаа. Дээдэ-Онгостойдо оршодог этнографическа музейн дэбисхэр дээрэ хүүгэдэй фольклорно ансамбльнуудай харалга, мүн урданай ёно заншал, элдэб ёнололнуудые мэдэхэ, урданай буряадуудай хубсаһа хунар, баатарнуудай багажа зэбсэг мэдэхэ таларр конкурснууд үнгэрөө. Дээдэ-Онгостойн дуулимда, зүлгэ ногоон дээрэ, һэрюухэн һалхинай һэбшээндэ гараараа даллаһан, дохилзоһон мэтээр харагдадаг хуһадай дэргэдэ хүүгэдэй хонгёо хоолой, дуу хүгжэм эзэлээ.

Аман зохёол хэрэглэн, зүжэгэй, найр нааданай маягтайгаар зохёоһон уран һанханай программа олон һүргуулинууд дурадхаа һэн. Жэшээнь, Яруунын «Лаадуухай» ансамблиин программа ехэ һонин байгаа. Буряад дэгэлтэй 10 басагад гартаа хүхэ хадаг баринхай гаража ерээд, сугларагшадта хандажа, нааданай урда Манзашэриин тарни уншажа, ухаагаа һонор, хурса болгоо, сэдьхэлээ арюудхаба. Удаань буряад хүгжэм дорэ 4 хүбүүд гаража ерээд, хүлөө забилан һууха юм. Тиигээд «Гэсэрэй» угталгые нэгэ хүн шэнги түүрээбэ. Урайхани урайнда, урайни сагай мэндэдэ арад зоной сээжэнээ мүндэлэн гараһан, гэрэлтэ мүшэдые дамжажа ерэһэн Гэсэр богдо хаанай баатаршалгануудтухай үльгэр домог мүнөөнэй эдиршүүлэй сэдьхэлэйнь нарин хүбшэргэйе яаха аргагүй дайрадаг байһаниинь мэдэрэгдээл һэн. Хүүгэдэй урданай дуу дуулахада, ондо ондоо нютагуудай ёохор татан байхада, угайнгаа түүхые удхалан, элинсэг хулинсагайнгаа бариталдаг байһан ёно заншалнуудые, элдэб ёнололнуудые харуулхада энэ мэдэрэлнй улам бэхижээ болоо.

Яруунын аймагай һүргуулинуудай түлөөлэгшэд алдашье конкурсдо, һайн бэлдэхэлтэй байһанаа харуулаа. Жэшээнь, эдир гэсэршэдэй конкурсдо Мужыхын дунда һүргуулийн шабі Гомбо Цыренжапов шалгараа. Мүн Эгэтын дунда һүргуулие энэ жэл дүүргэһэн Надя Дамбаева Гэсэрэй дайдые гэрэлтүүлэн түүрээһэн үльгэршэд тухай хөөрэхэ конкурсдо онсо шалгараа. Тэрэ «Гэсэр хаанда» гэһэн өөрынгөө зохёоһон шүлэг уншаа һэн. Энэ шүлэгнөө хэһэг уншагшадтаа дурадхая:

Мянган жэлээ угтажа,
Мүнөө хүрэтэр ерэһэн,
Бурядаан түүхэ боложо,
Бидэнэй сэдьхэл эзэлһэн,
Арад түмэнөө дайсадһаа
Абаран, тэмсэн
хамгаалһан.
Улад зоноо жаргуулһан
Гэсэр хаанда шүтэнэб.

Уг гарбалаа, нютагайнгаа түүхэ мэдэхэ конкурсдо мүн лэ энэл һүргуулийн шабі Люся Буркова эрхимэй тоодо нэрлэгдээ. «Гэсэрэй вариантнууд тухай, тэрэниие шэнжэлэгшэ тухай мэдэхэ конкурсдо Эгэтын-Адагай һуратша Зоригто Аюржанаев эрхим түрүү һуури эзэлээ. Целиннын дунда һүргуулийн шабі Баяр Бодиев мүн лэ эрхимүүдэй нэгэн болжо, шанда хүртөө.

Хурамхаанай аймагай Дэрээнэй дунда һүргуулийн түлөөлэгшэдэй гар урлал, уран бүтээлнүүд, зурагууд выставкэ дээрэ үндэрөөр сэгнэгдэжэ, 1-дэхи һуури эзэлээ һэн. 4 жэлэй туршада «Гэсэрэй газар дайдада» гэһэн нэрэтэй бэдэрэлгын ажал ябуулһан тухай хөөрэһэн альбом-эстафетэнь эрхимүүдэй тоодо нэрлэгдэбэ. Байгал шадар ажаһуудаг арадуудай түүхэ, урданай байра байдал, ёно заншал мэдэхэ конкурсдо Дэрээнэй дунда һүргуулийн шабинар Слава Баранов Марина Очирова хоёр буряад болон эвенк арадуудай хаяа хадхан, ажабайдалаа нэгэдхэн ажаһуурһан тухай хөөроод, хоёрдохи һуури эзэлээ. Уг гарбалаа һайн мэдэхэ байһанаа энэл һүргуулийн һуранша Эржена Базарова гэрэлэлэд, жюрин һайшаалда хүртэһэн байна.

Энэ һүргуулийн «Биракан» ансамбль сугларагшадые буряад, эвенк, ород хэлэн дээрэ амаршалаад, Н. Дамдиновай үгэ дээрэ «Хурамхаанай альье» гэжэ дууе Алдар Санжиев дуулаба. «Ургынууд» гэжэ эвенк хатар 3 басагад уян нугархайгаар хатараа. Удаань айдуусай, осоо маягаар ёохор хатарба. Хэсэ сохижо байгаад, эвенк хатар ордоһотойгоор гүйсэдхэбэ. Эвенк, буряад, ород яһатан хадата Хурамхаанай аймагта эб нэгэн ажаһуудаг гэһэн бодол ансамблиин программа соо улаан угаһаар татагдан гарана.

Тарбагатайһаа ерэһэн хүүгэдэй фольклорно «Яхонгы» ансамбль шэмэшэгүүдэй урданай дуу, хатар наада дэлгээгээ. Тэдэнэр мүн лэ жюрин һайшаалда хүртөөд, үнэтэ шангаар үрмашуулагдаа. Харин дээрэ хэлэгдэһэн «Лаадуухай» ансамблиинхид (1-дэхи һуури) һайндэрэй эмхидхэлэй комитедэй зүгһөө «Самсунг» фирмын үнэтэ телевизорээр шагнагдаа һэн. Гурбадахи һуури эзэлһэн Захааминай Үлэгшэнэй дунда һүргуулийн «Наадан» гэһэн хүүгэдэй жэшээтэ ансамбль «ДЭУ» фирмын магнитофоноор шагнагдаа.

Урданай ёнолол харуулха конкурсдо Захааминай. Хажэнгын, Мухар-Шэбэрэй аймагай һүргуулинуудай түлөөлэгшэд, жюрин һайшаалда хүртэһэн байна.

Иимэ үргэн дэлгэсэтэйгээр хүүгэдэй фольклорно-этнографическа һайндэр түрүүшнхиеэ үнгэргэгдэбэ гээшэ. Эдэ олон хүүгэдые байрлаха, эдеэлүүлхэ хэрэгые ялаһа һайнаар эмхидхээ гэжэ тэмдэглэлтэй. Гансал конкурснуудые үнгэргэхэдөө арайл дүршэл багадаа гээшэ гү, али баһа ондоошье шалгараан байгаа юм гү, эндэ бага сага эмхигүйгөөр үнгэрөө гэжэ һанагдана. Хэды тиибэшье, түрүүшнхиеэ иимэ ехэ хэмжээнэй үйлэ хэрэгые Улаан-Удэдэ үнгэргэһэниинь ниислэл хотын һүргуулинуудта бүри эдэбхитэйгээр буряад хэлээ, үндэһэн соёл, түүхээ шэнжэлхэдэ хүсэтэй түлхисэ боложо үгэхэ гэжэ найдагдана.

Арадаймнай ерээдүй болохо эдир наһатанай сээжэнээ аман зохёол дэлгэрэг лэ гэжэ үреэебди. Дахин уулзатараа, баяртай!

Т. САМБЯЛОВА.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: 1. Мухар-Шэбэрэй аймагай Түгныын дунда һүргуулийн шабинар худа ураг болохо, хадаг табиха ёнолэл харуулна; 2. Хурамхаанай аймагай Дэрээнэй дунда һүргуулийн «Биракан» ансамбль. Алдар Санжиев дуулана.

Г. САМБЯЛОВАЙ фо

ИИМЭ ОНСО ЭХЭИЭРНҮҮД БИИ

Хитадай Юньшан провинциин Ючжань тосхондо ажаһуудаг байһан, Сэн Пунлинь гэжэ нэрэтэй эхэнэр дэлхэй дээрэ хэдэ нэгэтэ ажаһуурһан эгээл үндэр эхэнэр байгаа ха. 1982 ондо тэрэ наһа барахадаа, 247 сантиметр үндэр байһан юм. Мүнөө ажаһуужа байһан эхэнэрнүүд соо тон үндэрынь американка Сэнди Аллен болоно. Тэрэ 231 сантиметр болодог. Иллинойс штадай Чикаго хотодо секретаршаар ажалладаг.

* * *

Үнгэрһэн зуун жэлэй һүүл багта Голландида ажаһуурһан лилипутка Полин Мастерс эхэнэрнүүд соо эгээл набтар — ороидоо 61 сантиметр үндэртэй байгаа. 19-тэй байхадаа, тэрэ уушхаараа хүйтэ абаад, наһа барааа һэн. Тэрэ архи уудаг боложо, бэээ хорлоо.

* * *

Американ циркын артистка Селеста Гейер (Долли Димпл гээдшье мэдэжэ һэн) үлүү шэгнүүрһээ наһаха зорилго хэнһээшье һайнаар дүүргэжэ шадаһан юм. 1951—1952 онуудта тэрэ 251 килограмм шэгнүүрээ 69 болоторнь бага болгоһон байха юм.

* * *

Эгээл нариихан матаргайнуудтай мүнөө сагай эхэнэрнүүд гэхэдэ, француз актриса мадамаузель Полэр дото нэрэнь Эмиль Мариншан) болон англичанка ль Грейнджер юм. Тэдэ матаргайнь тойроод ор 33 сантиметр бшуу.

* * *

Америкын Холбоотой Шт дуудай Индиана штай А дерсон хотодо ажаһуу Линда Лу Эссек эзэл о дахин хадамда гада. Тэ 21 үбгэ һэлгэһэ байна.

* * *

Бангладеш дэлхэй дэ эгээл эдир бии бии. 3 н ратайхан тэнние гэрэ нинь 1986 ондо 11-тэй х бүүнэй һаяан болгожо, х шэ айлда үгэһэн байга

(Һонинуудһаа абтаба).

Редактор
Ц. Б. ЦЫРЕНДОРЖИЕВ.

РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ: ДАШЕЕВА Г. Х., ДОНДОГОЙ Ц. Ц., ЖИГЖИТОВ Б.-М. Ж. (харюусалгата секретарь), НИМАЕВ П. Н. (редакторай орлогшо), ОЧИРОВ С. Д., РИНЧИНОВ С. Д. (редакторай орлогшо), САМБЯЛОВА Т. В

Эмхидхэн байгуулагшад—Буряад Республикын Президент, Арадай Хурал болон Правительство

Манай адрес:
670000, Улаан-Удэ, Каландаришвилийн үйлсэ, 23, «Буряад үнэн» газетын редакци.

Редакцийн телефонууд: редакторай — 2-50-96, приемный — 2-54-54, редакторай орлогшонорой — 2-66-08, 2-62-62, харюусалгата секретарийн—2-50-52, секретариадай—2-60-91, таһагууд: нийтын-политическэ—2-55-97 (даагшань), 2-61-35, 2-56-23, социально-экономическа—2-64-36 (даагшань), 2-63-86, 2-61-35, 2-67-81, соёлой, эрдэмэй болон һүргуулинуудай — 2-60-21 (даагшань), 2-57-63, олониитын хүдэлмэриин ба мэдээсэлэй—2-54-93 (даагшань), 2-34-05, 2-69-58; оршуулгын—2-60-91; корректорнүүдэй—2-33-61, хэблэлдэ бэлдэгшэдэй—2-35-95, Манай корреспондентнүүд: Агинскда—3-42-19; Закаменскда—30-61, Баргажанда—91-6-40.

Һонинуудые гаргадаг «Бурятия» хэблэлэй телефонууд: директор—2-49-94, бухгалтери—2-23-67, вахта—2-67-95. 2-67-05.

Газетэ хэблэлэй 2 хуудаһан хэмжээтэй. Индекс 50901. Хэһэг 5190. Стереотипта тушаагдаһан саг 19.30.

Буряад Республикын республиканска типографида газетэ хэблэгдээ. Директорэйнь телефон: 2-40-45. Б-0079-дэхи номертойгоор бүртгэгдэ абтанхай. Заказ № 126.